

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“İRİ İSTEHSAL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ MALİYYƏ HESABATLARININ
TƏRTİBİ METODİKASI VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İQTİQAMƏTLƏRİ”**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Məmmədov Şahin Bayram

BAKİ – 2021

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fariz Saleh oğlu

_____ **imza**

“ ____ ” _____ **20__-ci il**

**“İRİ İSTEHSAL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ MALİYYƏ HESABATLARININ
TƏRTİBİ METODİKASI VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İQTİQAMƏTLƏRİ”**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060402- Mühəsibat Uçotu və Audit

İxtisaslaşma: İstehsal sferasında mühəsibat uçotu və audit

Qrup: 404

Magistrant:

Məmmədov Şahin Bayram

Oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər:

i.ü.f.d. Cəfərov Elxan Orxan oğlu

_____ **imza**

Proqram rəhbəri:

i.ü.f.d. Vəliyev Cəbrayıl Xəlil oğlu

_____ **imza**

Kafedra müdiri:

i.e.d., prof. Kəlbiyev Yaşar Atakişi oğlu

_____ **imza**

BAKİ – 2021

Elm andı

Mən, Məmmədov Şahin Bayram oğlu and içirəm ki, “İri istehsal müəssisələrində maliyyə hesabatlarının tərtibi metodikası və təkmilləşdirilməsi istiqamətləri” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normalarına və istinad qaydalarına tam riayət etməklə və istifadə etdiyim bütün mənbələri ədəbiyyat siyahısında əks etdirməklə yazmışam.

İRİ İSTEHSAL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ MALİYYƏ HESABATLARININ TƏRTİBİ METODİKASI VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İQTİQAMƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktualığı: İqitsadiyyatın qloballaşması fonunda müəssisələrin maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin də informasiya ehtiyacı artmışdır. Bu səbəbdən də maliyyə hesabatlarının hazırlanması zamanı onların keyfiyyət xüsusiyyətləri gözlənilməklə və müvafiq qanunvericiliyin və standartların tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanması daha da aktuallaşıb.

Tədqiqatın məqsədi: Tədqiqatın məqsədi müəssisələrin maliyyə hesabatlarının hazırlanması zamanı beynəlxalq standartların və yerli qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq keyfiyyətli maliyyə hesabatların hazırlanması üzrə təkmilləşdirmə yollarının aşkar olunmasıdır.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Embawood MMC, Holcim ASC Norm MMC müəssisələrin maliyyə hesabatlarının təhlili zamanı müşahidə, qruplaşdırma, analiz və statistik metodlardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın informasiya bazası: Tədqiqatın informasiya bazasını tədqiqat obyektı olan müəssisələrin maliyyə hesabatlarının dərc olunduqları rəsmi internet saytları, mühasibat uçotu və auditor xidməti haqqında qanunvericilik aktları, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları təşkil edir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Tədqiqatın aparılmasında əsas məhdudiyyət tədqiqat obyektı olan müəssisələrin maliyyə hesabatları ilə birlikdə dərc olunmalı olan uçot siyasətləri və izahlı qeydlərin dərc olunmamasıdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: Tədqiqat obyektı olan müəssisələrin maliyyə hesabatlarında aşkarladığımız nöqsanlar üzrə hesabatların təkmilləşdirilməsi üzrə təklif etdiyimiz etdiyimiz düzəlişlər.

Nəticələrin istifadə oluna biləcəyi sahələr: İstehsal müəssisələrində maliyyə hesabatlarının tərtib olunması zamanı istifadə oluna bilər.

Açar sözlər: Maliyyəhesabatları, MVHH, MZHH, MaliyyəHesabatlarınınTəkmilləşdirilməsi

THE MEANS OF METHODOLOGY OF PREPARATION AND IMPROVEMENT OF FINANCIAL STATEMENTS IN BIG PRODUCTION ENTERPRISES

SUMMARY

The actuality of the subject: Against the background of the globalization of the economy, the need for information of users of financial statements of enterprises has also increased. For this reason, the preparation of financial statements has become even more relevant, taking into account their quality characteristics and taking into account the requirements of relevant legislation and standards.

Purpose and tasks of the research: The purpose of the study is to identify ways to improve the preparation of quality financial statements in accordance with the requirements of international standards and local legislation in the preparation of financial statements of enterprises.

Used research methods: Embawood LLC, Holcim OJSC Norm LLC used observation, grouping, analysis and statistical methods in the analysis of financial statements of enterprises.

The information base of the research: The research database consists of the official websites on which the financial statements of the research entities are published, legislation on accounting and auditing services, and International Financial Reporting Standards.

Restrictions of research: The main limitation of the study is the non-publication of accounting policies and disclosure notes, which must be published together with the financial statements of the research entities.

Scientific-practical significance of results: Can be used in the preparation of financial statements in manufacturing enterprises.

Keywords: FinancialStatement, SOFP, SPL, ImprovmentFinanceStatement

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

MHBS Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları

MUBS Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları

MVH Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat

MZH Mənfəət və zərər haqqında hesabat

KDH Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat

KOS Kiçik və Orta Sahibkarlıq

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	9
I FƏSİL. İRİ İSTEHSAL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN MALİYYƏ HESABATLARININ HAZIRLANMASININ NƏZƏRİ-METODOLOJİ ASPEKLƏRİ.....	14
1.1. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən maliyyə hesabatlarının hazırlanmasının nəzəri-metodoloji aspektləri.....	14
1.2. İri istehsal müəssisələrində Beynəlxalq tələblərə cavab verən maliyyə hesabatlarının tətbiqinin zəruriliyi.....	27
II FƏSİL. İRİ SAHİBKARLIQ SUBYEKTLƏRİNDƏ MALİYYƏ HESABATLARININ TƏRTİB OLUNMA VƏZİYYƏTİ.....	33
2.1. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən iri istehsal müəssisələrinin maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatlarının təhlili.Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC təmsalında.....	33
2.2. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən iri istehsal müəssisələrində kapitalda dəyişiklik və Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatın hazırlanmasının mövcud vəziyyətinin araşdırılması. Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC təmsalında.....	49
2.3. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən iri istehsal müəssisələrinin pul axınları haqqında hesabatlarının təhlili.Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC təmsalında.....	59
III FƏSİL. İRİ İSTEHSAL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN MALİYYƏ HESABATLARININ KEYFİYYƏT XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN ARTIRILMASI ÜZRƏ TƏKMİLLƏŞDİRM YOLLARI.....	68
3.1. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən iri istehsal müəssisələrinin maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın keyfiyyət xüsusiyyətini artıran informasiya üzrə təkliflər Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC təmsalında.....	68

3.2. Azərbaycanca fəaliyyət göstərən iri istehsal müəssisələrində kapitalda dəyişiklik haqqında və Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatlarının keyfiyyət xüsusiyyətini artıran informasiya üzrə təkliflər. Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC təmsalında.....	73
3.3. Azərbaycanca fəaliyyət göstərən iri istehsal müəssisələrində pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın keyfiyyət xüsusiyyətini artıran informasiya üzrə təkliflər. Embawood MMC və Holcim ASC təmsalında.....	79
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	81
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	84
Cədvəllərin siyahısı.....	88
Şəkillərin siyahısı.....	88

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Qloballaşan dünyada ölkələr arasında iqtisadi əlaqələr gündəndən sürətlə inkişaf etməkdədir. Ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin sürətlənməsi fonunda iqtisadi subyektlərin də beynəlxalq bazarlara inteqrasiyası inkişaf edir. Bu gün şirkətlər təkcə yerli bazarın müştəriləriləri ilə kifayətlənməyərək xarici bazarlara da öz məhsul və xidmətlərini təklif etməyə başlayırlar. Buna paralel olaraq eyni zamanda ölkələr arası investisiya və kapital qoyuluşları da artıq pik həddə çatmaqdadır. 21-ci əsrdə texnoloji inkişafın nəticəsi olaraq investorlar rahatlıq heç yerə getmədən istənilən ölkənin istənilən şirkətinə investisiya edə bilirlər. Bütün bu sadalananların fonunda əsas məsələlərdən biri də maliyyə hesabatlarının tərtib olunması məsələsi gündəmə gəlir. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlar əsasında vahid qaydada tərtib olunması maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin hər biri üçün önəmlidir. Qloballaşan dünya iqtisadiyyatı maliyyə hesabatlarının tərtibində də vahid qaydaların tətbiq olunması zərurəti ortaya çıxır. Ölkəmizdə də 2004-cü ildən etibarən beynəlxalq standartların tətbiq olunmasına başlanılıb. Beynəlxalq standartlar tətbiq olunsada hələ də maliyyə hesabatlarının tərtib olunmasında, ictimaiyyətə təqdim olunmasında problemlər qalmaqdadır. Bu problemlər istər maliyyə hesabatlarının elementlərində istərsə də izahlıq qeydlərdə maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə lazım olan informasiyanın təmin olunmasında olan çatışmazlıqlar kimi özünü göstərir. Maliyyə hesabatların tərtibatında, həmçinin onun auditində bəzi dəyişikliklərə ehtiyac vardır. Yuxarıda deyilənlər magistr dissertasiyasının mövzusunun aktuallığını sübut edir, onun məqsədini və vəzifələrini müəyyən edir.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: İri istehsal müəssisələrində maliyyə hesabatlarının tərtib olunması zamanı beynəlxalq standartların tələbləri, həmçinin yerli qanunvericiliyin tələbi nəzərə alınmalıdır. Bununla belə maliyyə hesabatlarını tərtib edən müəssisələr eyni zamanda maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin də informasiya ehtiyacı qarşılaya biləcək səviyyədə hesabatın tərtib olunmasına önəm verməlidir. Bu

gün müəssisələrin maliyyə hesabatlarına və onların izahlı qeydlərinə nəzərdən keçirdikdə bir çox qaranlıq məqamlarla qarşılaşmalı olur istifadəçilər. Məhz elə bu problem səbəbindən də iqtisadi subyektlər iqtisadi qərarlar verməkdə çətinlik çəkir. Bu, istər müəssisəyə investisiya yatırmaq istəyən investor olsun və yaxud kredit vermək niyyətində olan bank olsun hər biri üçün müəyyən səviyyədə problem yaradır. İri istehsal müəssisələrində maliyyə hesabatlarının tərtib olunması qloballaşan iqtisadiyyatda olduqca aktual mövzu hesab olunur. Bildiyimiz kimi maliyyə hesabatlarının tərtib olunmasında bu gün də problemlər qalmaqdadır baxmayaraq ki, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları bir çox ölkə tərəfindən tətbiq olunur. Müasir dövrdə bazar iqtisadiyyatında bu sahələrin inkişafına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu problemin həllində yerli və xarici alimlərin araşdırmaları və təklifləri onların elmi araşdırmalarında öz əksini tapmışdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Tədqiqatın məqsədi iri istehsal müəssisələrində beynəlxalq standartlara uyğun olaraq hazırlanmış maliyyə hesabatlarının çatışmazlıqlarını aşkara çıxarmaqla maliyyə hesabatlarının onların istifadəçiləri üçün informasiya ehtiyacı baxımından maksimum dərəcədə anlaşıqlı, müqayisə edilə bilən, həmçinin səhvlərdən azad olmasını təmin etmək, həmçinin hesabatların tərtibi zamanı yaranan problemləri tədqiq olunmasından, maliyyə hesabatlarının təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin aşkar olunmasından ibarətdir.

Dissertasiya işində aşağıdakı vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir:

- İri istehsal müəssisələrində maliyyə hesabatlarının tərtib olunma vəziyyətinin təhlil olunması və yerli müəssisələrin maliyyə hesabatlarını təhlil etmək;
- iri istehsal müəssisələrinin maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatlarının təhlil olunması və təkmilləşdirmə üçün təkliflərin verilməsi;

- iri istehsal müəssisələrində kapitalda dəyişiklik və mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatın hazırlanmasının mövcud vəziyyətinin öyrənilməsi və təkmilləşdirmə üçün təkliflərin verilməsi;

- iri istehsal müəssisələrinin pul axınları haqqında hesabatlarının təhlil edilməsi həmçinin təkmilləşdirmə üçün təkliflərin verilməsi;

Tədqiqat obyektı və predmeti: Tədqiqat obyektı dedikdə iri istehsal müəssisələrinin hazırlayıb dərc etdikləri maliyyə hesabatları və onların elementləri nəzərdə tutulur. Tədqiqat işinin predmeti isə maliyyə hesabatlarının formalaşdırılmasının nəzəri, metodoloji əsasları, prinsipləri, hesabat elementləri olan aktivlərin, kapitalın, öhdəliklərin, gəlirlərin və xərclərin hesabatda təsnifatı və qiymətləndirilməsi.

Tədqiqat metodları: Tədqiqatda Milli Mühasibat uçotu standartları və Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq standartları əsasında tərtib olunan Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC müəssisələrin maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim edilməsi zamanı müşahidə, qruplaşdırma, analiz və statistik metodlardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın informasiya bazası: Maliyyə hesabatının hazırlanması və tərtib edilməsi prinsipləri, Kommersiya təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının Konseptual əsasları, Azərbaycan Respublikasının “Mühasibat uçotu haqqında Qanun”u, “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları” “Maliyyə hesabatının təqdim edilməsi” adlı Maliyyə hesabatının Beynəlxalq Standartı (MHBS həmçinin “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı üzrə MMUS 1, Vergi Məcəlləsi, “Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarları” və digər normativ sənədlər təşkil edir. 1,2,7,10,16 ,37 nömrəli Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarından istifadə olunmuşdur.

Eyni zamanda Auditor xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Inzibati Xətlər Məcəlləsindən istifadə olunacaq. Tədqiqat işinin aparılması eyni zamanda işin yazılmasında ölkə və xarici ölkə alimlərinin dərc edilmiş monoqrafiyaları, dərslər vəsaitləri, dərslərlər, həmçinin müxtəlif konfransların materialları, jurnal məqalələri, Maliyyə Nazirliyinin internet saytından, digər internet saytlarda olan materiallar istifadə olunmuşdur. Azərbaycanın iqtisadçı alimlərindən Cəfərov E.O., Səbzəliyev S.M., Abbasov Q.Ə., başqalarının fikirləri öyrənilmişdir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələrin hazırlayıb dərc etdikləri maliyyə hesabatlarının mövcud vəziyyətini öyrənmək məqsədi ilə 3 müəssisənin maliyyə hesabatlarını təhlil etmək məqsədi ilə seçdik. İki müəssisənin maliyyə hesabatlarını dərc edərkən izahlı qeydləri dərc etməməsi informasiya bazasının məhdud olmasına səbəb olur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Tədqiqat nəticəsində aşağıdakı yenilikləri əldə edirik:

-Maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında standartlaşmanın önəmi və onun mikro və makro səviyyədə iqtisadi subyektlərə göstərdiyi təsirlərin müəyyən olunması

-Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələrin hazırlayıb dərc etdikləri Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlirlər haqqında hesabatlarda olan mövcud problemlərin aşkarlanması və onların təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyən olunması və əsaslandırılması

-Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələrin hazırlayıb dərc etdikləri Kapitalda dəyişiklik və Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatlarda olan mövcud problemlərin aşkarlanması və onların təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyən olunması və əsaslandırılması

Nəticələrin istifadə oluna biləcəyi sahələr: Tədqiqatın praktiki fəaliyyəti zamanı yerli müəssisələrin tərtib etdiyi və audit rəyindən keçmiş maliyyə hesabatları hərtərəfli öyrənilib təhlil olunacaq. Aşkar olunmuş problemlər eyni zamanda maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin informasiya ehtiyaclarının qarşılınması yönündə maneə yaradan amillər qeyd olunacaq.

Bütün problemlərin və çatışmazlıqların aşkar edilməsindən sonra beynəlxalq və milli standartlar çərçivəsində hesabatların təkmilləşdirilməsi istiqamətində həll yolları öyrənilib araşdırılaraq təklif olunacaq. Bu sahədə gələcəkdə təhlil aparacaq şəxslər üçün faydalı məlumat mənbəyi ola bilər.

I FƏSİL. İRI İSTEHSAL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN MALİYYƏ HESABATLARININ HAZIRLANMASININ NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri Üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına Əsasən Maliyyə Hesabatlarının Hazırlanmasının Nəzəri-metodoloji Aspektləri

Dünya ölkələrinin qarşılıqlı iqtisadə əlaqələr qurması nəticəsində maliyyə hesabatlarının tərtib olunmasında da vahid standartın tətbiq olunması vacib amilə çevrildi. Ölkələrin hər birinin öz milli mühasibat uçotu standartı olması onların maliyyə hesabatlarının anlaşılıqlı olmasına, təhlil olunmasına və müqayisə edilə bilməsinə yaratdığı çətinlikdən dolayı ölkələr maliyyə hesabatlarının tərtib olunmasında vahid standartın tətbiq olunmasından başqa yolu qalmırdı. Bu həmçinin xarici investorların investisiya etdiyi şirkətin maliyyə resurslarından nə qədər səmərəli istifadə etdiyini görə bilməsi üçün də önəmli faktor idi.

Ölkəmiz müstəqillik qazanandan sonra 1995-ci ildə ilk dəfə Milli mühasibat uçotu haqqında qanun qəbul edildi. Milli mühasibat uçotu haqqında qəbul edilmiş qanun Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları ilə arasında kəskin fərqlər mövcud idi ki, bu da ölkəmizin üçün global iqtisadi əməkdaşlıqların qurulmasında maneə olaraq qalmaqda idi. 2000-ci illərdə ölkəmizin neft-qaz sahəsində beynəlxalq layihələrin icrasına başlaması ilə Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarının ölkəmizdə tətbiq olunması zəruriliyi artdı. Beləki 2002-ci ildə təməli qoyulan və tikintisinə 5 milyard dollar xərclənən Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri ilə bu proses daha da aktuallaşdı. 2003-cü ildə islahatlar başladı və beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarına keçidin əsası qoyuldu. 2003-cü ildən etibarən ölkəmizdə mühasibat uçotu standartları ilə bağlı

olaraq islahatlar başladı. Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına keçmək məqsədilə Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının 2003-2007-ci illərdə hazırlanması və tətbiqi üzrə proqram qəbul edildi.

2004-cü ildə Mühasibat uçotu haqqında qəbul edilmiş qərarda deyilirdi: *Azərbaycan Respublikasında mühasibat uçotu sahəsində dövlət tənzimləməsinin əsas məqsədi Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları, Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları, İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları və uçot qaydaları əsasında ölkədə maliyyə hesabatlarının tərtib olunmasını və mühasibat uçotunun aparılmasını təmin etməkdən ibarətdir.*

Beynəlxalq standartların ölkəmizdə tətbiq olunması məqsədi ilə 2004-cü ildə mühasibat uçotu haqqında qanun beynəlxalq standartlar əsasında hazırlanmışdır. Belə ki, 2004-cü il 29 iyun tarixində Azərbaycan Respublikasının Mühasibat uçotu haqqında qanununda uçot siyasətinin əsas istiqamətləri göstərilmişdir. Qanunda, uçotun konseptual baxımdan standartlara uyğun aparılması qaydaları öz əksini tapıb. 2004-cü il qanunun tələblərinə görə 2006-cı ilin versiyası üzrə rəsmi mətnləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları Komitəsi Fondu tərəfindən təsdiqlənməsi təmin edilmişdir. Maliyyə Nazirliyi tərəfindən Beynəlxalq standartlar əsasında aşağıda adı çəkilən standartlar hazırlanmışdır:

1. 37 adda Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartı,
2. 27 adda Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiqi üzrə Şərhlər və Təvsiyələr,
3. İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları əsasında 24 adda Bütçə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartı,

Mənbə: Maliyyə Nazirliyinin Uçot siyasəti şöbəsinin müdiri Elxan Cəfərov "MK"-nın 3 cü sayına (avqust, 2009) müsahibəsindən)

Mühasibat uçotu haqqında Qanunun 7-ci maddəsində əsasən Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 25 avqust tarixli 250s nömrəli Sərəncamı əsasında yaradılmış Muhasibat Uçotu üzrə Məsləhət Şurası tərəfindən rəy verildikdən sonra Milli standartlar təsdiq edilmişdir. Qanunda göstərilir ki, Milli Mühasibat uçotu Standartları MHBS üzrə hazırlanaraq MHBS ilə tənzim edilən bütün məsələləri əhatə etməlidir. Beynəlxalq standartlara əsasən Milli standartlar hazırlanarkən konseptual baxımdan fərq olmasa da müəyyən texniki fərqlər mövcuddur. Bunlardan biri kimi maliyyə hesabatlarının nümunəvi formasının beynəlxalq standartlarda olmamasıdır. Beynəlxalq standartlarda belə nümunələr olmasa da ancaq maliyyə hesabatlarının tərtib olunmasında minimum şərtlər öz əksini tapıb. Maliyyə Nazirliyi tərəfindən Milli Standartlar hazırlanarkən maliyyə hesabatlarının (mühasibat balansı, mənfəət və zərər haqqında hesabat, pul vəsaitlərinin hərəkəti və s) nümunələri də hazırlanıb standartlara əlavə olunub.

2004-cü il Mühasibat Uçotu haqqında qanuna edilmiş dəyişikliklərdən sonra mühasibat uçotunun subkeytləri aşağıdakı kimi fərqləndirilib:

1. İctimai əhəmiyyətli qurumlar

2. Kommersiya təşkilatları

3. Kiçik sahibkarlıq subyektləri

2004-cü il "Mühasibat uçotu haqqında" Qanunun 9-cu maddəsinə qeyd olunur ki, kiçik sahibkarlıq subyektlərində maliyyə hesabatlarının tərtib olunması kiçik sahibkarlıq subyektlərində sadələşdirilmiş uçotun Qaydalarına əsasən hazırlanırdı. . Kiçik sahibkarlıq subyektləri mühasibat uçotunu vergi qanunvericiliyinin tələblərinə görə apardığı üçün onların maliyyə hesabatları da vergi qanunvericiliyinin tələbləri uyğun şəkildə tərtib edilirdi.

Beynəlxalq standartların tətbiqi həmçinin kiçik sahibkarlıq subyektlərinin iri sahibkarlıq subyektləri ilə də iqtisadi münasibətlər qurması (debitor, kreditor, podratçı qismində) onların da Beynəlxalq standartlar əsasında maliyyə hesabatlarının hazırlanmasının önəmini önə çəkdi. Çünki Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq maliyyə hesabatları tərtib edən iri sahibkarlıq subyektləri ilə sadələşdirilmiş uçot üzrə hesabat hazırlayan kiçik sahibkarlıq subyektlərinin kommersiya əlaqələrinin maliyyə hesabatlarında göstərilməsi xeyli problemin yaranmasına səbəb olurdu. Buna misal olaraq avtomobil istehsalında ixtisaslaşan iri firmaların kiçik podratçı şirkətlərlə əməkdaşlıq etməsini göstərmək olar. Digər tərəfdən KOS üçün yeni standartın işlənilib hazırlanmasını zəruri edən səbəb mövcud standartın daha detallı olması idi ki, bu da KOS üçün hesabatların tərtib olunmasını çətinləşdirirdi. Bu səbəbdən də 2009-cu ildə ilk dəfə olaraq Kiçik və Orta sahibkarlıq subyektlərinin beynəlxalq standartlara əsasən maliyyə hesabatlarını tərtib etmələri üçün beynəlxalq standart işlənilib hazırlandı.

2015-ci ildə Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur. Bu baza əsasında qanun hazırlanıb dərc olunub. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri digər iqtisadi subyektlərlə müqayisədə ictimai hesabat vermə öhdəliyi yoxdur, və kənar istifadəçilər üçün ümumi məqsədli maliyyə hesabatlarınəşr edir. (Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı (MHBS)) iri sahibkarlıq subyektlərində isə bunun tam əksi olaraq ictimai hesabat vermək öhdəliyi var və bu audit reyi ilə paylaşılmalıdır. **Mənbə:**(Hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunması üzrə Konseptual Əsaslar)

Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2017-ci il 29 dekabr tarixli 963-VQD nömrəli Qanununun tətbiqi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci

il 5 fevral tarixli 1816 nömrəli Fərmanın 1.2-ci bəndinin icrasını təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərara alır:

1.2."Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları" təsdiq edilsin (əlavə olunur).

2018-ci ildə mühasibat uçotu haqqında qanuna dəyişiklər edildikdən sonra sahibkarlıq subyektləri aşağıdakı meyarlar üzrə bölündü:

Şəkil №1. Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü

Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü

MEYARLARI

Sahibkarlıq subyektlərinin ölçüsünə görə kateqoriyaları	İşçilərinin orta siyahı sayı (nəfər)	İllik gəliri (ig) (min manat)
Mikro sahibkar	1 - 10	$ig \leq 200$
Kiçik sahibkar	11 - 50	$200 < ig \leq 3\ 000$
Orta sahibkar	51 - 250	$3\ 000 < ig \leq 30\ 000$
İri sahibkar	251 və ondan yuxarı	$30\ 000 < ig$

Mənbə(Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 21 dekabr tarixli 556 nömrəli Qərarı)

Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları öz dilimizə tərcümə olundu və ölkəmizdə KOS-lar tərəfindən tətbiqinə başlandı.Həmin standartın daxilində 35 bölmə var ki, onların da hər biri müvafiq standartı özündə əks etdirir.

Cədvəl 1. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları və Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartının oxşarlığı.

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları	Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı (MHBS)
	Bölmə1 Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri
	Bölmə2 Anlayışlar və ƏsasPrinsiplər
1 №-li “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə3 Maliyyə hesabatlarının təqdim olunması
1 №-li “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə4 Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat
1 №-li “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə5 Məcmu gəlir haqqında hesabat və mənfəət və zərər haqqında hesabat
1 №-li “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə6 Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat və dövr üzrə mənfəət və zərər və bölüşdürülməmiş mənfəət haqqında hesabat
7 №-li “Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə7 Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat
	Bölmə8 Maliyyə hesabatlarına dair qeydlər
10 №-li “Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatları” adlı Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartı	Bölmə9 Birləşdirilmiş(Konsolidə edilmiş) və fərdi maliyyə hesabatları
8 №-li “Uçot siyasətləri, uçot qiymətləndirmələrində dəyişikliklər və səhvlər” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə10 Uçot siyasətləri, qiymətləndirmələr və səhvlər
39 №-li Maliyyə alətləri Tanınma və ölçülmə” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə11 Əsas maliyyə alətləri
	Bölmə12 Digər Maliyyə aləti emissiyası

Cədvəl 1: (davamı)

2 №-li “Ehtiyatlar” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə13 Ehtiyatlar
28 №-li “Asılı müəssisələrə və birgə müəssisələrə investisiya qoyuluşları” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə14 Asılı təsərrüfat müəssisələrinə investisiyalar
28 №-li “Asılı müəssisələrə və birgə müəssisələrə investisiya qoyuluşları” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə15 Birgə müəssisələrə investisiyalar
40 №-li “İnvestisiya mülkiyyəti” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə16 İnvestisiya Mülkiyyət
16 №-li “Torpaq, tikili və avadanlıqlar” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə17 Torpaq, tikili və avadanlıq
	Bölmə18 Qudvildən başqa qeyri-maddi aktivlər
	Bölmə19 Müəssisələrin birləşməsi və Qudvil
16 №-li “İcarələr” adlı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı	Bölmə20 İcarə
37 №-li “Yaradılmış ehtiyat fondları, Şerti öhdəliklər və Şerti aktivlər” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə21 Ehtiyat fondları və şerti öhdəliklər
37 №-li “Yaradılmış ehtiyat fondları, Şerti öhdəliklər və Şerti aktivlər” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə22 Öhdəliklər və kapital
	Bölmə23 Gəlir
20 №-li “Hökumət subsidiyalarının uçotu və hökumət yardımı haqqında məlumatın açıqlanması” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə24 Dövlət subsidiyaları

Cədvəl 1: (davamı)

23 №-li “Borclar üzrə məsrəflər” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə25 Borclar üzrəməsrəflər
	Bölmə26 Səhm əsasında ödənişlər
	Bölmə27 Aktivlərin qiymətdən düşməsi
19 №-li “İşçilərin mükafatlandırılması” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə28 İşçilərin mükafatlandırılması
12 №-li “Mənfəət vergisi” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə29 Mənfəət vergisi
21 №-li “Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə30 Xarici valyutanın çevrilməsi
29 №-li “Hiperinflyasiyalı iqtisadiyyatlarda maliyyə hesabatlılığı” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə31 Hiperinflyasiya
10 №-li “Hesabat dövründən sonrakı hadisələr “ adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə32 Hesabat dövründən sonrakı hadisələr
24 №-li “Əlaqəli tərəflərlə bağlı məlumatların açıqlanması” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı	Bölmə33 Əlaqəli tərəflərləbağlı məlumatların açıqlanması
	Bölmə34 İxtisaslaşmış fəaliyyətlər
	Bölmə35 KOS üçün MHBS-əkeçid

Mənbə: (<http://www.maliyye.gov.az/static/250/kicik-ve-orta-sahibkarliq-subyektləri-ucun-maliyye-hesabatlarının-beynelxalq-standartları> və <http://www.maliyye.gov.az/static/129/maliyye-hesabatlarının-beynelxalq-standartları>)

Cədvələ nəzər yetirdikdə belə nəticəyə gəlirik ki, KOS üçün nəzərdə tutulmuş standart Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları bazasında hazırlanıb. Standartın hazırlanma məqsədi KOS üçün mühasibat uçotunun təşkilini asanlaşdırmaq olsa da standart hələ də sadə deyil. Düşünürük ki, KOS üçün nəzərdə tutulmuş standartın hələdə təkmilləşdirilməsinə və tətbiqinin sadələşdirilməsinə ehtiyac qalmaqdadır.

Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları ilə Maliyyə Hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunması üzrə Konseptual Əsaslar arasındakı əlaqələri və fərqləri təhlil etdikdə aşağıdakı nəticələri əldə edirik.

Cədvəl 2. Konseptual əsaslar və KOS ÜÇÜN MHBS arasındakı fərli cəhətlər

Konseptual əsaslarda	KOS ÜÇÜN MHBS
1. Bu Konseptual əsaslar kənar istifadəçilər üçün maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunmasının əsasında duran konsepsiyaları müəyyən edir	1. KOS üçün MHBS-in Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri (KOS) tərəfindən istifadəedilməsi nəzərdə tutulur. Bu bölmədə KOS-un xüsusiyyətləri təsvir edilir.
2. Geniş istifadəçi kütləsinin ümumi informasiya ehtiyaclarının ödənilməsinə istiqamətlənir	2. Kənar istifadəçilərə daxildir: biznesin idarə olunmasının acəlb olunmayan müəssisə sahibləri, mövcud və potensial kreditorlar
3. Müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyinə şübhə yaranarsa: Maliyyə hesabatları digər əsaslarla hazırlanmalıdır aktiv və öhdəliklər ədalətli dəyərlə qiymətləndirilir.	3. Müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyinə şübhə yaranarsa: Müəssisəni ləğv etmək, və ya fəaliyyəti dayandırmalı, ya da real alternativlərin olmadığı halda fəaliyyətini davam etdirməyə qərar vermək niyyətini bəyan etməlidir
4. Kapitalın saxlanması və mənfəətin müəyyən edilməsi üzrə konsepsiyalar	

Mənbə: Maliyyə Nazirliyi (<http://www.maliyye.gov.az/static/13/muhasibat-ucotu>)

Cədvələ əsasən Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları ilə Maliyyə Hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunması üzrə Konseptual Əsasları qarşılıqlı şəkildə təhlil etdikdə belə nəticəyə gəlirik ki, KOS üçün hazırlanmış bu standart kifayət qədər sadə və anlaşılıqlı deyil. Standartın maddələrini oxduqda belə başa düşmək olur ki, KOS üçün nəzərdə tutulan standart əslində konseptual əsasların maddələrinin cəmidir və kiçik fərqlə ondan fərqlənir. Bu halda ortaya sual çıxır ki, bəs Kiçik və Orta sahibkarlıq subyektlərində maliyyə hesabatlarının hazırlanmasına qoyulmuş tələblərlə İri sahibkarlıq subyektlərinə qoyulmuş tələblər arasında hansı fərq oldu. Bizim fikrimizcə bu problemi aradan qaldırmaq üçün Kiçik və Orta sahibkarlıq subyektlərində maliyyə hesabatların tərtib olunmasının təşkili ilə bağlı dövlət qurumu yaradılmalıdır. Həmin qurum KOS-ların həmçinin onların maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin fikir və tövsiyələri eyni zamanda real ehtiyaclarını öyrənərək daha sadə və daha qısa şəkildə KOS-lar üçün maliyyə hesabatlarının tərtib olunması ilə bağlı yeni bir standart hazırlanmasını təmin etməlidir. 2004-cü ilə qədər belə bir qurum mövcud olsa da sonradan ləğv olunub

Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələrin illik maliyyə hesabatlarının Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun hazırlanmasının hansı vəziyyətdə olmasını həmçinin maliyyə hesabatlarının onların istifadəçilərinin informasiya ehtiyacını hansı səviyyədə qarşılamasını təhlil etmək məqsədi ilə adı çəkilən müəssisələrin ictimaiyyətə təqdim etdikləri maliyyə hesabatlarını istifadə edəcəyik.

Eyni zamanda adı çəkilən müəssisələrin dərc etdiyi maliyyə hesabatlarının Maliyyə Hesabatların Konseptual əsaslarının tələblərinə hansı dərəcədə uyğun olduğunu araşdıracağıq. Bu araşdırma ilə dərc olunmuş maliyyə hesabatlarının hansı dərəcədə Maliyyə Hesabatlarının fundamental (faydalı maliyyə məlumatının keyfiyyət xüsusiyyətləri) və maliyyə hesabatlarının Keyfiyyət xüsusiyyətlərinin artırılması

(Müqayisəlilik, Təsdiqlənmə imkanı, Vaxtında təqdimat və Anlaşıqlıq) prinsiplərini gözləməklə tərtib olunduqlarını, həmçinin maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri üçün hesabatların əlçatımlılığının hansı səviyyədə olmasını araşdırıb təhlil edərək mövcud ölkəmizdə fəaliyyət göstərən iri sahibkarlıq subyektlərində maliyyə hesabatlarının tərtibi və dərc olunması sahəsində mövcud problemləri, milli qanunvericiliyin tələblərinin pozulmasını aşkara çıxardacaq.

Bildiyimiz kimi ölkəmizdə mühasibat uçotu sahəsində aparılan islahatlar nəticəsində 2004-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Mühasibat uçotu haqqında qanunu qüvvəyə minmişdir. Həmin qanunun 8-ci maddəsində qeyd olunmuşdu ki, İctimai Əhəmiyyətli qurumlar, 9-cu maddəsinə görə Kiçik sahibkarlıq subyektləri sadələşdirilmiş uçot əsasında və 10-cu maddəsi isə onlar çıxmaqla digər kommərsiya təşkilatları Milli standartlar əsasında maliyyə hesabatlarını təqdim etməlidirlər. Həmin qanunun tələbinə görə Milli mühasibat uçotu standartları Beynəlxalq Standartların bütün konsepsiya və tələblərini əhatə edir.

Ölkəmizin global iqtisadi layihələrdə iştirakının genişlənməsi fonunda Mühasibat uçotu sahəsində də yeniliklərin olunması zərurəti meydana çıxdı. Bu səbəbdən də ölkəmizdə 2018-ci ildə Mühasibat uçotu haqqında qanuna köklü dəyişikliklər edildi. Bu dəyişikliklərdən biri də Mühasibat uçotu haqqında qanunun 10-cu maddəsində öz əksini tapdı. 10-cu maddədə Milli standart əvəzinə KOS üçün MHBS-in yeni standartın tətbiqinə də başlandı.

Yeni bölgüdən sonra “Mühasibat uçotu haqqında” Qanunda 9 və 10-cu maddələrdə dəyişikliklər edilməklə aşağıdakılar tələb olundu:

9.1.2. öz seçimlərindən asılı olaraq, maliyyə hesabatlarını Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına və ya Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun tərtib etmək hüququna malikdirlər. Bu

halda mikro sahibkarlıq subyektləri mühasibat uçotunu, tətbiq etdiyi standartlardan asılı olaraq, bu Qanunun 8.1-1-ci və ya 10.1.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş uçot qaydalarına uyğun aparırlar.

10.1.1. maliyyə hesabatlarını Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun tərtib etməlidirlər. Bu halda iri və orta sahibkarlıq subyektləri mühasibat uçotunu Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının təsdiq etdiyi uçot qaydalarına uyğun aparırlar, və ya;

10.1.2. öz seçimlərindən asılı olaraq, maliyyə hesabatlarını Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun şəkildə tərtib etmək hüququna malikdirlər. Bu halda mühasibat uçotunu bu Qanunun 8.1-1-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş uçot qaydalarına uyğun aparırlar.

Mühasibat uçotu haqqında qanunun 8-ci maddəsində İctimai əhəmiyyətli qurumların mühasibat uçotunun aparılması və maliyyə hesabatlarının tərtib edilməsi qaydaları öz əksini tapıb. Həmin maddənin 8.2-ci bəndində qeyd olunub ki, Bir və ya daha çox törəmə cəmiyyətə malik olan hər hansı ictimai əhəmiyyətli qurum hüquqi şəxs kimi hazırladığı maliyyə hesabatından əlavə olaraq, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatları tərtib etməlidirlər.

Qanunun 12-ci maddəsində isə Kommersiya təşkilatlarının maliyyə hesabatlarının təqdim və dərc edilməsi qaydası öz əksini tapıb. Belə ki, Mühasibat uçotu haqqında qanunun 12-ci maddəsinin 12.3.1. bəndində qeyd olunur ki, qurumun İnternet səhifəsi olduqda, həmin məlumatlardan sərbəst istifadə edilməsini təmin etmək şərtilə, illik maliyyə hesabatının və birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının, auditor rəyi ilə birlikdə, həmin internet səhifəsində və ya mətbuat orqanda dərc olunmasını təmin etməlidir.

Mühasibat uçotu üzrə qanunvericiliyin pozulmasına görə məsuliyyət adlı 16-cı maddədə qeyd olunur: 16.1. Mühasibat uçotu subyekti tərəfindən maliyyə hesabatlarının və birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının hazırlanması, təqdim olunması, dərc edilməsi, mühasibat uçotu sənədlərinin saxlanması ilə əlaqədar qanunun tələblərini pozan şəxslər Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

Beləliklə, iqtisadiyyatın qloballaşması ilə birlikdə regional və beynəlxalq layihələrin icrası mühasibat uçotu sahəsində beynəlxalq standartların tətbiqinin olunması zərurəti yaratdı. .Beynəlxalq standartların ölkəmizdə tətbiq olunmasında transmilli layihələrin icra olunmasının böyük təsiri oldu. Bu proseslərin nəticəsində ölkəmizdə mühasibat uçotu sahəsində köklü islahatların aparılması ilə nəticələndi. Regional və qlobal layihələrdə iştirak edən şirkətlərin beynəlxalq tələblərə cavab verən maliyyə hesabatlarını tətbiq etmək zərurəti də ortaya çıxmış oldu. İri sahibkarlıq subyektləri ilə əməkdaşlıqların nəticəsində Kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərində də maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında beynəlxalq standartların tətbiq olunması zərurəti yarandı. Qlobal layihələrdə fəal iştirakın artması ilə beynəlxalq standartlara keçid sürətləndi.

1.2.İri İstehsal Müəssisələrində Beynəlxalq Tələblərə Cavab Verən Maliyyə Hesabatlarının Tətbiqinin Zəruriliyi.

SSR dövründə bir mülkiyyət növü olduğuna görə daha dəqiq desək dövlət mülkiyyəti həmin dövrdə iqtisadi münasibətlər inzibati-amirlik yolu ilə tənzimlənirdi ki bu da müəssisələrin eyni hesabatdan istifadə etməsinə səbəb olurdu.SSR-nin dağılması ilə yaranan yeni iqtisadi münasibətlər hər bir dövlətin öz iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun şəkildə qurmağa sövq etdi.Bununla da həmin ölkələrdə fəaliyyət göstərən müəssisələr qlobal layihələrdə iştirak etməyə başladı ki bunların da bir çoxu transmilli layihələr idi.Əsrin müqaviləsi TANAP və TAP bunlardan sadəcə bir neçəsidir.Bu dövrdən artıq Azərbaycan da bir neçə ölkənin iştirak etdiyi layihələrə qoşuldu.

Bir neçə ölkənin iştirak etdiyi transmilli layihələrdə layihənin səmərəliliyinin ölçülməsi ilə bağlı problem ortaya çıxdı.Bunun səbəbi o idi ki müxtəlif uçot siyasətlərindən istifadə edən ölkələrin layihə üzrə hesabatları müqayisə oluna bilmirdi.Bu problemin gündəmə gəlməsi standartlaşmanın tətbiq olunması üçün münbit şərait yaratdı.

21-ci əsrin əvvəllərindən başlayaraq qlobal miqyasda mühasibat uçotunun və maliyyə hesabatlarının beynəlxalq səviyyədə standartlaşdırılmasına böyük diqqət göstərilir.Hər bir sektorda olduğu kimi iqtisadi sektorda da beynəlxalq inteqrasiyanın sürətlənməsi müxtəlif ölkələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərin verginin hesablanması mənfəətin hesablanması kimi məsələlərin standartlaşdırılmasını və vahid qaydada qaparılmalarını mühim amilə çevirir.Həmçinin idarəetmə qərarlarının qəbulu zamanı mühim əhəmiyyət kəsb

edən informasiya bazaları mühasibat hesabatı bütün istifadəçilərin tələbatlarını qarşılmalıdır.

Beynəlxalq standartlarla Milli Mühasibat Uçotu Standartları nə qədər oxşar tərtib olunsa da yenə də fərqli nüansların otaya çıxması hesabatların istifadəçiləri üçün informasiyanın keyfiyyətinin aşağı düşməsinə səbəb olur. Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarının tətbiq olunması mikro səviyyədə əhəmiyyətli olduğu qədər makro səviyyədə də əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə yerli vergi qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun olaraq kommertiya təşkilatları öz uçotlarını təşkil edirlər. Yerli mühasibat uçotu standartları ilə tərtib olunan maliyyə hesabatlarının elementləri və onların qiymətləndirilməsi beynəlxalq standartlardan köklü şəkildə fərqləndiyinə görə müqayisəli təhlil aparmaq mümkün olmur. Belə olduğu halda ölkələr transmilli layihələrə qoşula bilmir və bu da öz növbəsində həmin ölkələrin xairici investisiya axınından kənar qalmasına səbəb olmuş olur. Bütün bu proseslər maliyyə informasiyasının başa düşülməsini icmallaşdırılmasını və təqdim olunması prosesində vahid qaydaların tətbiq olunmasını əsaslandırmışdır. Elxan Cəfərovun fikrincə “Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarınının tətbiq olunmadığı ölkələrdə sahibkarlıq fəaliyyəti barədə maliyyə informasiyasının müqayisəziliyi probleminin olması səbəbindən xarici investisiya cəlb etmək istəyən və dünya bazarına çıxmaq niyyətində olan sahibkarlar üçün beynəlxalq standartlar əsasında mühasibat uçotunun aparılması mühim əhəmiyyət kəsb edir”. Müəllifin də fikrindən aydın görünür ki, mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlar əsasında qurulması həm ölkələr həm də müəssisələr üçün 21-ci əsrin ən əhəmiyyətli faktorudur.

Maliyyə hesabatlarında standartlaşmanın bir sıra önəmli səbəblərini ümumiləşdirilmiş şəkildə aşağıdakı kimi göstərə bilərik:

1.Şirkətlərin iqtisadi inteqrasiya ilə xarici bazarlara çıxması

Bir çox şirkətlər daxili bazarda möhkəmləndikdən sonra gəlirin artırılması və digər məqsədlərlə xarici ölkələrdə də fəaliyyət göstərməyə başlayırlar.Belə olduğu təqdirdə şirkətin maliyyə-mühasibat fəaliyyəti də həm yerli həm xaric ölkənin mühasibat standartlarına uyğun aparılmalı olur.Belə olduğu təqdirdə əlavə vaxt itkisi eyni zamanda hesabatların müqayisəlilik kimi əsas prinsipləri pozulmuş olur.Bu halda şirkətin fəaliyyət göstərdiyi yerli və xarici bazarlarda vahid qaydada mühasibat uçotu standartlarının tətbiq olunması şirkətin xərclərinin azalmasına, hesabatların müqayisə oluna bilməsinin artmasına səbəb olmuş olur.

2.Kapital bazarının Beynəlxalqlaşması

Bu gün investorlar təkcə öz ölkələrinə deyil xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərə də investisiyalar edirlər.İnvestorların əsas maraqlandığı faktorlardan biri də investisiya etdikləri şirkətlərin maliyyə hesabatlarının şəffaf və anlaşıqlı olmasıdır bunun da əsas səbəbi yatırılan investisiyanın nə dərəcədə səmərəli istifadə olunduğunu görməkdir.

Qloballaşmanın inkişaf etməsi ilə ölkələr arasında qarşılıqlı əlaqələrin inkişafı hər bir sahədə olduğu kimi iqtisadiyyatda da öz təsirini göstərmiş oldu.Dünya ölkələri arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafı ilə paralel olaraq xarici investisiya qoyuluşları da ölkələr arasındakı iqtisadi əlaqələrin inkişafına təkan verdi.Xarici kapitalın və investisiyaların artması ilə birgə mühasibat uçotu və maliyyə hesabatlarının tərtib olunmasında da vahid standartın işlənilib hazırlanması və tətbiq olunması məsələsini gündəmə gətirdi.

MHBS-ni tətbiq edilmədiyi ölkələrdə əsas problem sahibkarların fəaliyyəti haqqında maliyyə informasiyasının müqayisə oluyna bilməməsi idi.Bu səbəbdən də mövcud problemlə üzləşən ölkələr xarici investisiyaların ölkəyə cəlb olunması həmçinin qlobal bazara çıxmağa təşəbbüs göstərən sahibkarlar beynəlxalq standartlara əsasən mühasibat uçotunun tətbiq etmək zərurəti qarşısında qaldılar.

Müəssisələrdə vahid maliyyə hesabatlarının tətbiqinin zəruriliyini bir qədər də açıqlayaq. Müəssisənin yaradılmasında təməl rol oynayan ilkin kapital qədər idarəetmə də mühim əhəmiyyət kəsb edir. Müəssisənin dayanıqlı və daim inkişaf edən əsas faktorlardan biri idarəetmənin müəssisənin fəaliyyəti ilə bağlı verdiyi düzgün strateji və taktiki qərarlardır. Bunun üçün də müəssisənin idarəetmə orqanı daimi olaraq informasiyaya ehtiyac duyur. Bu informasiyalardan həm iqtisadi subyektin mövcud vəziyyətini öyrənmək həm də onun gələcək iqtisadi vəziyyəti haqqında proqnoz vermək mümkün olur. İdarəetmə orqanı bu informasiyaları maliyyə, statistik və vergi hesabatları əsasında əldə etmiş olur. Bütün bunları nəzərə alsaq mühasibat uçotunun aparılmasında və maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında vahid standartın tətbiqinin nə qədər önəmli olmasının fərqinə varmış olarıq.

Maliyyə hesabatlarına aşağıdakılar daxildir

1. Maliyyə vəziyyəti haqqında Hesabat
2. Mənfəət və zərər sair məcmu
3. Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat; gəlir haqqında hesabat
4. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat;
5. Uçot siyasəti və izahlı qeydlər

Cədvəl 3. İri sahibkarlıq subyektləri ilə Kiçik və Orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri arasında fərq:

İri sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri	Kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri
---	---

1. İnvestorlar	1. biznesin idarə olunmasınacəlb olunmayan müəssisə sahibləri
2. İşçilər	2. Mövcud vəpotensial kreditorla
3. Borcverənlər qrupu	3. Kredit reytingi agentlikləri.
4. Təchizatçılar və digər ticari kreditorlar.	
5. Alıcılar	
6. Hökumət və onun agentlikləri	
7. İctimaiyyət	

Mənbə:(<http://www.maliyye.gov.az/scripts/pdfjs/web/viewer.html?file=/uploads/static-pages/files/5f492389cc715.pdf>)

Cədvəl№4-də müqayisəli təhlildən belə fikir formalaşır ki, İri sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri KOS-un maliyyə hesabatlarının istifadəçilərindən daha genişdir.Bu səbəbdən də Kiçik vəOrta Sahibkarlıq Subyektləri üçün MaliyyəHesabatlarının Beynəlxalq Standartı (MHBS) da maksimum dərəcədə sadə və anlaşıqlı olmalıdır.İri sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatları isə daha geniş informasiya ilə istifadəçilərini təmin etməlidir çünki maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin çox olması onların da hər birini maraqlandıran informasiyaların fərqli olmasına gətirib çıxarır.

Belələkilə, bu nəticəyə gəlmiş oluruq ki, iri istehsal müəssisələrində beynəlxalq tələblərə cavab verən maliyyə hesabatlarının tətbiq olunmasında əsas səbəb qloballaşmanın artması, ölkələr arasındakı kapital axınıdır.Növbəti fəsildə biz ölkəmizdə fəaliyyət göstərən Embawood MMMC Holcim Asc Norm MMC-lərin maliyyə hesabatlarının təhlilini aparacağıq.Bu təhlildə istifadə olunan maliyyə hesabatları 2020-ci ildən əvvəlki dövrləri əhatə etdiyinə görə hesabatlar da milli mühasibat uçotu standartları tətbiq edilmişdir və təhlil bu istiqamətdə aparılacaq.

II FƏSİL. İRİ SAHİBKARLIQ SUBYEKTLƏRİNDƏ MALİYYƏ HESABATLARININ TƏRTİB OLUNMA VƏZİYYƏTİ

2.1. Azərbaycanda Fəaliyyət Göstərən İri İstehsal Müəssisələrinin Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabatlarının Təhlili. Embawood MMC, HOLCIM ASC və Norm MMC Timsalında

Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat hesabat dövrünün sonuna müəssisənin sahib olduğu aktivlərin, öhdəliklərin və kapitalın dəyərini özündə əks etdirən sənəddir. BMHS sistemində mühasibat uçotunun əsas hesabatlarından biridir. "Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat"-ın hazırlanması və onun dərc olunması ilə bağlı qaydalar öz əksini 1 No-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında (IAS 1) ("Maliyyə hesabatlarının təqdimatı") tapmışdır . Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinin Kollegiyasının qərarında "Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları"na 1 nömrəli əlavədə Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın nümunə forması təqdim olunmuşdur.

Adı çəkilən müəssisələrin Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatları 2 dövr üzrə təhlil edərkən eyni zamanda onların izahlı qeydlərinə də diqqət edəcəyik.İzahlı qeydlərdə istifadəçiyə təqdim edilən əlavə informasiyaların mövcud standartların tələblərini və istifadəçi ehtiyaclarını hansı səviyyədə qarşıladığını da üzə çıxartmış olacağıq.Təhlil edəcəyimiz hər müəssisələrin maliyyə hesabatlarının hazırlandığı dövr 2016-2018-ci illəri əhatə etdiyinə görə təhlili MMUS-a görə aparacağıq.Bunun səbəbi təhlil obyektinə olan müəssisələrin son təqdim etdikləri hesabatların 2018-ci ilə aid olmasıdır.

2.1.a. Embawood MMC MMUS-a uyğun olaraq hazırlanmış Konsolidə edilmiş Maliyyə Hesabatlarını həmçinin Uçot siyasəti və izahlı qeydləri ilə birlikdə müstəqil auditorun rəyi ilə təsdiqlənmiş şəkildə öz internet sahifəsində yerləşdirib.Auditi Best

Audit MMC şirkəti həyata keçirdib. 1 №-li izahlı qeydə qeyd olunub ki, müəssisənin maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin 23 iyul 2007-ci ildə təsdiq etdiyi Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına əsasən hazırlanmışdır.

2015-ci il üçün təqdim olunmuş maliyyə hesabatları müəssisənin rəhbərliyi tərəfindən imza və ya möhürlə təsdiqlənmədən dərc edilmişdir. Lakin 2016-cı il üçün təqdim olunmuş maliyyə hesabatlarının hər biri hesabatın sonunda müəssisənin rəsmi möhürü eyni zamanda baş direktorun və baş mühasibin imzası ilə təsdiq edilib. Bu da onu göstərir ki, müəssisə Maliyyə Nazirliyinin iri sahibkarlıq subyektlərinin öz maliyyə hesabatlarını ictimaiyyətə təqdim etmək öhdəliyini icra edib. Ancaq hər iki dövr üzrə müəssisənin maliyyə hesabatlarını audit edən şirkətin eyni olması müəyyən risklərin yaranmasına da səbəb ola bilər. Düşünürük ki, bu hesabatların istifadəçilərində də müəyyən şübhələrin formalaşmasına səbəb ola bilər.

İlk olaraq **Embawood MMC**-nin 2015 və 2016-cı illər üzrə təqdim etdiyi maliyyə hesabatlarını və onların izahlı qeydlərini qarşılıqlı təhlil edərkən Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş hesabatdan fərqləndiyinin şahinidi oluruq. (Mənbə: <http://www.e-qanun.az/framework/34909>) . Belə ki, Uzunmüddətli aktivlər bölməsində Qeyri-maddi aktivlər qeyd olunmayıb. Bununla bağlı olaraq biz 38 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı olan “Qeyri-maddi aktivlər” –in tələblərinə nəzər salırıq. Standartın 21-ci maddəsində göstərilir ki müəssisə sahib olduğu qeyri-maddi aktivini o zaman tanıya bilər ki aşağıdakı şərtlər ödənilmiş olsun:

(a) aktivlə bağlı gözlənilən gələcək iqtisadi səmərənin müəssisəyə daxil olması ehtimal edilir; və

(b) müəssisənin sahib olduğu aktivin dəyərinin düzgün formada qiymətləndirilməsi real olsun.

Bizim tədqiqat obyektimiz olan müəssisə istehsal sahəsində fəaliyyət göstərdiyinə görə müəssisənin sahib olduğu kompüter texnikası eyni zamanda proqram təminatı əldə olunmuş patent və müxtəlif lisenziyaların mövcud olması bizə müəssisənin qeyri-maddi aktivə sahib olmasını deməyə əsas verir baxmayaraq ki hesabatlarda bu haqda məlumat rast gəlmirik.

Torpaq tikili avadanlıq isə sadəcə əmlak və avadanlıqlar olaraq qeyd olunub. Bu isə amortizasiya ayırmalarının hesablanması zamanı istifadəçilərə əlavə sualların yaramasına səbəb ola bilər çünki müəssisənin sahib olduğu torpaq üçün amortizasiya hesablanmır. Torpaq, tikili və avadanlıqlar üzrə Kommersiya Təşkilatları üçün 7 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartında 59-cu maddənin tələbinə uyğun olaraq aşağıdakı informasiyalar açıqlanmalıdır:

a) ümumi balans dəyərinin müəyyən edilməsində istifadə olunan qiymətləndirmə əsasları;

(b) tətbiq edilən amortizasiya metodları;

(c) tətbiq edilən faydalı istifadə müddətləri və ya amortizasiya dərəcələri;

(ç) dövrün əvvəlinə və sonuna olan ümumi balans dəyəri və yığılmış amortizasiya (yığılmış qiymətdən düşmə zərəri ilə məcmu olaraq);

(d) aşağıdakıları əks etdirmək üçün dövrün əvvəlinə və axırına olan balans dəyərinin tutuşdurulub yoxlanılması;

Mənbə (<http://www.maliyye.gov.az/scripts/pdfjs/web/viewer.html?file=/uploads/static-pages/files/5b74027f158d1.pdf>)

Müəssisənin MVH hesabatında və izahlı qeydlərində 7 nömrəli standartın tələbləri qismən təmin olunub. Beləki, müəssisə sahib olduğu aktivlərin ilkin dəyəri və) tətbiq edilən aktivin faydalı istifadə müddətləri haqqında informasiya qeyd etməyib. Həmçinin 4 nömrəli izahlı qeyddə təqdim olunan aktivlərin balans dəyəri cədvəlində də aktivlərin balans dəyəri hər bir aktiv üzrə deyil hər bir qrup üzrə təqdim olunmuşdur. Bu standartın tələbidir amma düşünürük hər bir aktiv üzrə ayrıca məlumat açıqlansa daha geniş informasiya təqdim edilmiş olar. Əgər hesabatdan istifadə edən bir şəxs müəssisənin sahib olduğu binanın və ya x adlı bir qurğunun amortizasiyasını hesablamaq istəyirsə bu qeyri-mümkün olacaq. Amortizasiya metodları və hər bir aktiv qrupu üzrə tətbiq olunan amortizasiya fəziləti uçot siyasətində təqdim edilib. Ancaq aktivlərin faydalı istifadə müddətləri haqqında informasiya verilməyib. Dövrün əvvəlinə və sonuna olan ümumi balans dəyəri və yığılmış amortizasiya isə 4 nömrəli izahlı qeyddə təqdim olunub. Həmçinin izahlı qeydlərdə amortizasiya hesablanmasında azalan qalıq dəyəri metodundan istifadə olunduğu qeyd olunub. 4 nömrəli izahlı qeydlərdə Əmlak və avadanlıqların siyahısı verilərkən burada müəssisənin sahib olduğu aktivlərdə torpaq sahələrinin dəyəri xüsusi olaraq qeyd olunmayıb. Bildiyimiz kimi torpaq sahəsi amortizasiya olunmur və biz ümumi əmlakda torpaq sahəsinin dəyərini əldə edə bilmirik.

Embawood MMC-nin MVH hesabatda Uzunmüddətli aktivlərinin dəyəri 31 dekabr 2015-ci ildə 6,939,693 AZN, 2016-cı ilin 31 dekabrda isə 6,459,812 AZN göstərilib. Bu da 2016-cı ildə uzunmüddətli aktivlərin dəyərinin 479,881 AZN azalması deməkdir. Uzunmüddətli aktivlər Əmlak və avadanlıq, Daşınmaz əmlaka investisiyalardan ibarətdir. Daşınmaz əmlaka investisiyalar haqqında 5 №-li izahlı qeyddə 2016-cı il üzrə 96,211 AZN zərər göstərilib. Uzunmüddətli aktivlərin dəyərindəki 479,881 AZN azalmadan çıxırıq Daşınmaz əmlaka investisiyalar üzrə zərəri 96,211 AZN

və 383.670AZN əldə edirik. Bu azalma Əmlak və qurğuların dəyərindəki azalmanı əks etdirir. Azalmanın səbəbini araşdırmaq məqsədi ilə biz 2016-cı il üzrə Torpaq, tikili, avadanlıqların dəyərindəki dəyişməni görmək üçün 4№-li izahlı qeydə diqqət edirik.

Şəkil 2. Embawood MMC-nin 4nömrəli izahlı qeydi.

Embawood MMC					
Konsolid edilmiş Maliyyə Hesabatlarına aid Qeydlər					
(Azərbaycan Mənatı ilə)					
4 Əmlak və Avadanlıqlar					
	Binalar, tikililər və qurğular	Maşınlar, avadanlıqlar, və hesablama texnikası	Nəqliyyat vasitələri	Digər əsas vəsaitlər	Cəmi
1 yanvar 2015-ci il tarixinə qalıq dəyəri	284,471	1,067,726	911,434	334,532	2,598,163
Əlavələr	4,020,762	-	-	3,421	4,024,183
Daşınmaz əmlaka investisiyalar maddəsinə transfer	(235,400)	-	-	-	(235,400)
Sililmələr	-	-	(13,616)	-	(13,616)
Köhnəlmə xərci	(284,888)	(234,491)	(223,455)	(65,250)	(808,084)
31 dekabr 2015-ci il tarixinə qalıq dəyəri	3,784,945	833,235	674,363	272,703	5,565,246
Əlavələr	-	200,652	48,284	117,217	366,153
Sililmələr	-	-	(27,271)	-	(27,271)
Köhnəlmə xərci	(264,946)	(206,778)	(172,844)	(77,984)	(722,552)
31 dekabr 2016-cı il tarixinə qalıq dəyəri	3,519,999	827,109	522,532	311,936	5,181,576
31 dekabr 2015-ci il tarixinə dəyər	4,094,983	5,920,173	2,412,845	878,698	13,306,699
Yığılmış köhnəlmə	(310,038)	(5,086,938)	(1,738,482)	(605,995)	(7,741,453)
31 dekabr 2015-ci il tarixinə qalıq dəyəri	3,784,945	833,235	674,363	272,703	5,565,246
31 dekabr 2016-cı il tarixinə dəyər	4,094,983	6,120,825	2,433,858	995,915	13,645,581
Yığılmış köhnəlmə	(574,984)	(5,293,716)	(1,911,326)	(683,979)	(8,464,005)
31 dekabr 2016-cı il tarixinə qalıq dəyəri	3,519,999	827,109	522,532	311,936	5,181,576

Mənbə: Embawood MMC-nin rəsmi internet saytı

(https://www.embawood.com/maliyye/embawood_2016.pdf)

Biz amortizasiya xərclərinin doğruluğunu yoxlamaq məqsədi ilə 2015-ci ilin sonuna aktivlərin hər bir qrupu üzrə balans dəyərlərini müvafiq faiz dərəcələri ilə amortizasiyalarını hesablayıb doğruluğunu yoxladığımız nəticələr həqiqətən də 4 nömrəli izahlı qeyddə hər bir aktiv qrupu üzrə hesablanmış il üzrə amortizasiya ayırmalarının doğru olduğunu aşkarladı.

4№-li izahlı qeyddə 31 dekabr 2015-ci ilə olan aktivlərin balans dəyərində (5,565,246AZN) çıxırıq 31 dekabr 2016-cı ilə olan balans dəyəri (5,181,576AZN) nəticədə 383,670AZN alırıq.

2016-cı il üçün köhnəlmə xərclərini tapmaq üçün üçün 4 nömrəli izahlı qeyddə 2016-cı ilə qədər yığılmış cəmi Köhnəlmə xərclərindən(8,464,005) çıxırığı 2015-ci ilə qədər hesablanmış cəmi köhnəlmə xərclərini (7,741,453) nəticədə 722,552AZN almış oluruq.Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda Əməliyyat fəaliyyəti ilə bağlı düzəlişlərdə əsas vəsaitlərin köhnəlməsinin 722,552AZN göstərildiyini aşkar edirik.Bu da 4 nömrəli izahlı qeydlə eynilik təşkil edir.Köhnəlmə xərcləri 14 və 15 nömrəli izahlı qeydlərdə iki hissəyə ayrılıb.Satışın maya dəyəri üzrə köhnəlmə xərcləri 471,721AZN və İnzibai xərclər üzrə 250,828AZN qeyd olunub. Burada İnzibati xərclərə aid edilən köhnəlmə xərclərinin dövr üzrə ümumi köhnəlmə xərclərinə olan nisbətini $(250,828/722,559 \times 100)$ 38% olduğunu müəyyən edirik.İstehsal fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisənin dövr üzrə köhnəlmə xərclərinin 38%-ni İnzibati xərclər təşkil etməsi şübhəli məqamlar yaradır.Faizin böyük olmasında iki fərziyyə var.Müəssisə səmərəsiz fəaliyyət göstərir və ya göstərilmiş rəqəmlər həqiqəti əks etdirmir.

Daşınmaza əmlaka edilən investisiyalarda qiymət düşmə zərəri olub baxmayaraq ki 2015-ci ilin mart ayında şirkətin icarəyə veridyi əmlakın yenidən qiymtləndirilməsi zamanı gəlir yaratmışdır.Həmçinin müəssisə burada icarəyə verilən əmlakın amortizasiya hesablanması haqqında qeyd yazmamışdır. Daşınmaz əmlaka investisiyalar üzrə Kommersiya Təşkilatları üçün 27 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartının tələblərinə nəzər salaraq müəssisənin həmin tələbləri hansı səviyyədə qarşıladığını araşdıraraq.27№-li standartda 59-cu maddənin tələbinə görə müəssisə açıqlamalıdır:

(a) ədalətli dəyər metodunu, yoxsa ilkin dəyər metodunu tətbiq etdiyini.

(b) ədalətli dəyər metodunu tətbiq edirsə, əməliyyat icarəsində saxlanılan daşınmaz əmlakın investisiya məqsədli daşınmaz əmlak kimi təsnifləşdirildiyini və uçota alındığını və bunun hansı şərtlərdə edildiyini.

(c) təsnifləşdirməni aparmaq çətin olduqda, investisiya məqsədli daşınmaz əmlakı “mülkiyyətçi tərəfindən tutulan” və “adi fəaliyyət halında satış

məqsədilə saxlanılan” daşınmaz əmlakdan fərqləndirmək üçün istifadə etdiyi meyarları.

(ç) investisiya məqsədli daşınmaz əmlakın ədalətli dəyərinin müəyyən olunması zamanı tətbiq edilən metodlar və əhəmiyyətli fərziyyələri, ədalətli dəyərin müəyyən edilməsi zamanı bazar faktorlarına və ya əmlakın xarakterinə görə və müqayisəli bazar məlumatlarının olmaması səbəbindən daha çox digər faktorlara (müəssisənin açıqlamalı olduğu) əsaslandığı barədə məlumat daxil olmaqla.

Mənbə(<http://www.maliyye.gov.az/scripts/pdfjs/web/viewer.html?file=/uploads/static-pages/files/5b7404633db7f.pdf>)

6№-li izahlı qeyddə müəssisə verdiyi məlumata görə Daşınmaz əmlaka investisiyalar Törəmə müəssisənin 2015-ci ildən başlayaraq icarəyə verdiyi əmlakdan ibarətdir. Əmlak müstəqil qiymətləndirici tərəfindən 12 mart 2015-ci il tarixində yenidən qiymətləndirilmişdir və yenidən qiymətləndirmədən yaranan gəlir MGH hesabatda “İl üzrə digər məcmu gəlirlər” sətirində qeyd edilmişdir. 2016-cı ildə yenidən qiymətləndirilmiş və zərər aşkarlanmışdır. Müəssisə 27№-li standartın 59-cu maddəsinin tələblərini təmin etməyib izahlı qeydlərdə.

Qısamüddətli aktivlərə nəzər saldıqda görürük ki, müəssisənin Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda 6 nömrəli izahlı qeyddə ehtiyatlar haqqında əlavə informasiya verilir. 2016-cı ildə ehtiyatların artmasını aşkar edirik. Burada istifadəçi ehtiyatların nağd və ya kreditlə alınması haqqında informasiya əldə edə bilmir. Pul vəsaitlərinin artması və kreditor borcların artmasını nəzərə alsaq belə qənaətə gələ bilərik ki xammal kredit hesabına alınıb. 6 nömrəli izahlı qeyddə Xammal, Hazır məhsul və Malların dəyəri sadəcə göstərilib. Biz ehtiyatların ilkin dəyərin hesablanmasında istifadə olunan dəyər formulunu görə bilmədiyimizə görə ehtiyatların dəyərinin həqiqəti əks etdirməsini yoxlaya bilmirik. Həmçinin ehtiyatların ziyan çəkməsi və satışa yararsız olması

səbəbindən dövr ərzində xərcə silinmiş hissəsi haqqında informasiya verilmir. Ehtiyatların miqdarında 17 milyon manat dəyərində artım var. Ancaq biz ehtiyatların hərəkətini görə bilmirik. Bilziyimiz kimi müəssisə istehsal ilə məşğul olduğuna görə ehtiyatlarda artım olsa da onlar həm də istehsal prosesinə cəlb olunur. 2016-cı il üzrə Satışın maya dəyərinin hesablanması ilə bağlı 14 nömrəli izahlı qeyddə Xammal və materialın dəyəri 15,386,257 AZN Hazır məhsulun dəyəri 865,266 AZN göstərilib. Satışın maya dəyərinin hesablanması düsturundan istifadə edərək **(Dövrün əvvəlinə olan ehtiyat+dövr ərzində alınmış ehtiyat-dövrün sonuna olan ehtiyat).**

$$6,512,680+x-23,714,836=17,202,156$$

Hesablamaya görə dövr ərzində əlavə olaraq **17,202,156 AZN** dəyərində ehtiyat alınmışdır. 14 nömrəli izahlı qeyddə satışın maya dəyəri cəm olaraq 16,723,247 AZN göstərilib. Sual yaranır ki, 478,909 AZN fərq niyə yaranır. Bu cür problemlərin və qranlıq məqamların yaranmaması üçün Ehtiyatlar üzrə Kommersiya Təşkilatları üçün 8 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartının tələblərini rəhbər tutaraq hesabat hazırlanmalıdır. Standartın 33 nömrəli maddəsinin tələblərinə əsasən aşağıdakı informasiyalar açıqlanmalıdır:

(a) ilkin dəyərin hesablanması üçün istifadə edilən üsul daxil olmaqla, ehtiyatların qiymətləndirilməsi üçün qəbul edilmiş uçot siyasəti;

(b) ehtiyatların ümumi balans dəyəri və müəssisəyə uyğun təsnifləşdirmə maddələri üzrə balans dəyəri;

(c) satış üzrə xərclər çıxılmaqla, ədalətli dəyəri ilə uçota alınmış ehtiyatların balans dəyəri;

(ç) hesabat dövrü ərzində ehtiyatların xərc kimi tanınmış məbləği; (d) standartın 31-ci maddəsinə uyğun olaraq, hesabat dövrü ərzində ehtiyatların xərc kimi tanınaraq silinmiş məbləği;

(e) standartın 31-ci maddəsinə uyğun olaraq, hesabat dövrüərzində ehtiyatların xərc kimi tanınmış məbləğinin azalması kimi tanınan hər hansı silinmənin hər hansıbərpə edilmə məbləği;

(f) standartın 31-ci maddəsinə uyğun olaraq, ehtiyatların silinməsinin bərpasına gətirib çıxaran hadisələr və ya səbəblər;

(g) öhdəliklər üzrə girov goyulmuş ehtiyatların balans dəyəri

Tədarükçülərə təqdim edilmiş avansların azalması hesabına debitor borclarda azalma baş verib ki bu da müəssisənin likvidliyi baxımından müsbət sayıla bilər. Burada da biz debitor borcların strukturunu görə bilmirik. Müəssisənin sahib olduğu debitor borcun hansı hissəsi ümitsiz borcdur və ya ona ehtiyat yaradılıbmı.

Pul vəsaitləri və onların ekvivalentlərində də 2016-cı ildə 13,307,062 AZN artım var. Nağd pul vəsaitlərində ki artımın məhsul satışından və ya aktiv satışından olması ilə bağlı qeyd yoxdur. Digər tərəfdənd ebitor borcların miqdarında da artım yüksək olmadığına görə bunu debitor borclardan əldə olunmuş ödəniş kimi qəbul etmək düzgün olmaz. Debitor borcların miqdarı 2015-ci ilin sonunda 11,120,487 AZN 2016-cı ilin sonunda isə 10,412,455 AZN olub ki, fərq 708,032AZN təşkil edir. Müəssisənin cəmi aktivlərinin dəyəri 2015-ci ilin hesabatı ilə müqayisədə 33,324,976 AZN artıb.

Uzunmüddətli öhdəliklərdə isə ancaq Uzunmüddətli faiz xərcləri yaradan öhdəliklər qeyd olunub. 13 nömrəli izahlı qeydə (2015-ci il) nəzər saldıqda görürük ki bura əsasən müəssisənin banklardan götürdüyü kreditlər daxil edilib. Mənfəət və zərər və sair gəlri haqqında hesabatda Maliyyə xərcləri 2016-cı il üzrə 1,016,179AZN göstərilib. Lakin bununkla bağlı izahlı qeyd təqdim edilmədiyinə görə biz 2016-cı il üzrə hesablanmış faiz xərclərini uzunmüddətli öhdəliklərdən hansı miqdarda azaldıldığını görə

bilmirik. Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda 11 və 12 nömrəli izahlı qeydlərdə hər bir bank üzrə kreditlərin miqdarı göstərilib lakin kreditin faiz dərəcəsi göstərilmədiyinə görə il üzrə hesablanmış Maliyyə xərclərinin həqiqəti əks etdirdiyini yoxlaya bilmirik.

Müəssisənin Kapitalında dəyişikliklər aktivlərinə nisbətən azdır. Belə ki, Nizamnamə kapitalı və Sahibkar qoyuluşu hər iki hesabat dövrü üzrə eynidir. Artım bölüşdürülməmiş mənfəətin hesabına baş verib. Müəssisə bölüşdürülməmiş mənfəətin komponentləri haqqında izahlı qeydlərdə məlumat vermədiyinə görə istifadəçi olaraq biz bölüşdürülməmiş mənfəətin hansı mənbəələr hesabına əldə olunması haqqında məluamat əldə edə bilmirik.

Müəssisənin hesabat dövründən sonra açıqlama üçün heç bir mühüm hadisə baş verməməsi 20 nömrəli izahlı qeyddə öz əksini tapıb. Ümumilikdə götürsək müəssisənin təqdim etdiyi Maliyyə Vəziyyəti haqqında hesabat standartların tələblərini ödəyir və istifadəçilər üçün faydalı informasiyanı təmin edir. Buna baxmayaraq hesabatın informasiya ötürmə keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədi ilə aşkar etdiyimiz boşluqların aradan qaldırılması həmçinin izahlı qeydlərdə təqdim edilmiş informasiyanın artırılması vasitəsi ilə daha mükəmməl şəkildə hesabatın təqdim olunması mümkündür.

2.1.b. Holcim ASC –nin maliyyə hesabatları müəssisənin rəsmi saytından əldə edə bilsək də hesabatlar tam şəkildə ictimaiyyətə paylaşılmayıb. Belə ki, Müəssisənin Maliyyə hesabatları auditor rəyi ilə birlikdə sayta yerləşdirilsə də Uçot siyasəti və izahlı qeydlər auditor rəyindən kənarlaşdırılıb. Bu hal müəssisənin bütün illər üzrə olan hesabatlarında belədir. İzahlı qeydlərin olmaması maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin hesabatlarda öz əksini tapmış informasiyalar haqqında dolğun və inandırıcı məlumat əldə etməməsinə bununla da onların öz iqtisadi qərarlarını verərəkən səhv adımlar atmasına səbəb olacaqdır. Həmçinin bu hal Maliyyə Nazirliyinin iri sahibkarlıq subyetlərində maliyyə hesabatlarının ictimaiyyətə açıqlanması tələbinin pozulmasına yol açır.

Həmçinin müəssisənin təqdim etdiyi hesabat müəssisə rəhbərliyinin imzası və müəssisənin rəsmi möhrü ilə təsdiq edilməmiş şəkildə dərc olunub.

Müəssisənin audit olunmasında da bir nüans diqqətimizi çəkir. Belə ki, Holcim ASC-nin maliyyə hesabatlarının bir neçə il ard-arda DELOÏTTE şirkəti tərəfindən audit olunmasını müşahidə etmiş oluruq. Bu da audit haqqında qanuna dəyişikliklərin olunmasına əsas verir çünki bir müəssisənin bir neçə il eyni audit şirkəti tərəfindən audit olunması düzgün deyil.

Holcim ASC-nin 2017 VƏ 2018-ci il üçün tərtib etdiyi Maliyyə vəziyyə haqqında hesabatın tərtib olunması Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş standartan kənarlaşmalar müşahidə edirik. Bu kənarlaşmaları cədvəl formasında təqdim edək:

Cədvəl 4. Holcim ASC-nin MVH hesabatı ilə Maliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi hesabat nümunəsi arasındakı fərqlər

Holcim ASC	Maliyyə Nazirliyi
Əmlak, qurğu avadanlıqlar	Torpaq tikili avadanlıqlar
Digər uzunmüddətli aktivlər	Sair uzunmüddətli aktivlər
Təxirə salınmış mənfəət vergisi aktivləri	Təxirə salınmış vergi aktivləri
Mal-material ehtiyatları	Ehtiyatlar
Ticarət və digər debitor borclar	Qısamüddətli debitor borclar
Əvvəlcədən ödəmələr və avanslar	
Vergilər üzrə debitor borclar	
Əlaqəli tərəflərdən alınacaq məbləğ	
Əlaqəli tərəflərə ödəniləcək kreditlər	
Ehtiyatlar	

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır..Holcim ASC-nin rəsmi internet saytı(<https://www.holcim.az/az>) və Maliyyə Nazirliyinin rəsmi saytı(<http://www.maliyye.gov.az/>)

Holcim ASC-nin Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın 2017 və 2018-ci il üzrə qarşılıqlı təhlili zamanı aşağıdakı nəticələri əldə edirik:

Müəssisənin 2018-ci il üzrə hesabatında Cəmi uzunmüddətli aktivlərinin ümumi dəyəri 2017-ci il hesabatına nəzərən 16,944,000AZN azalma görürük. Bu azalmanın səbəbi amortizasiya, dəyərsizləşmə və aktivin satılması ilə bağlı ola bilər bunlar isə mümkün

ehtimallardır əgər müəssisə izahlı qeydləri də təqdim etsəydi konkret səbəbi bilmək olardı. Baxmayaraq ki, izahlı qeydlər təqdim olunmayıb biz bu azalmanın miqdarını Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda araşdırırıq. Hesabatda Köhnəlmə və Amortizasiyaya düzəliş kimi dövr üzrə 16.094.000AZN, Əsas vəsaitlərin silinməsi üzrə 5 000AZN zərər olduğu göstərilir. Həmçinin İnvestisiya fəaliyyəti üzrə istifadə edilmiş pul vəsaitlərinin hərəkətində Əmlak və qurğuların alınmasına 4.003.000, Qurğuların satılmasından isə 55,000AZN pul vəsaitinin daxil olması göstərilir. $16,094,000 + 5.000 - 4,003,00 + 55.000 = 12,151,000$ AZN.

Cari aktivlər üzrə artımlar nəzərə çarpır. Ehtiyatların dəyərində artım var. Ancaq burada da izahlı qeydlər təqdim olunmadığı üçün ehtiyatların dəyərindəki artımın hansı səbəbdən olması haqqında konkret fikir bildirmək mümkün olmur. Ehtimal etmək olar ki bu artım müəssisənin mal-material alması səbəbindən olub və ya yenidən qiymətləndirilmə zamanı. Ancaq biz ehtiyatların qiymətləndirilməsində də hansı metoddan istifadə olunması (FİFO və ya orta dəyər) bilmirik. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda Mal-material ehtiyatlarında 2.873.000AZN dəyərində düzəliş olunduğunu görürük. MVH hesabatda iki dövr ərzində fərq isə 2.374.000AZN təşkil edir. Bu da iki hesabat arasında 499 000AZN fərq olması deməkdir.

Debitor borcların miqdarı 2,443,000AZN artım var bu da müəssisənin likvidlik problemindən xəbər verir. Deməli borcların toplanması səmərəli həyata keçirilmir. Digər tərəfdən PVH haqqında hesabatda Debitor borclar üzrə düzəlişin miqdarı 1,782,000AZN artım olaraq qeyd olunub. İki hesabatda fərqli rəqəmlərin olması informasiyanın düzgün şəkildə təqdim olunmadığından xəbər verir.

Vergi üzrə debitor borcların miqdarı, Əvvəlcədən ödəmələr və avansların, Əlaqəli tərəflərdən alınacaq vəsaitlərin, Pul vəsaitləri və pul vəsaitləri ekvivalentləri MVH hesabatda iki dövr üzrə fərqləri PVHH hesabatdakı düzəlişlərlə eynilik təşkil edir.

Ümumi olaraq desək Cəmi aktivlərin dəyəri 12,899,000AZN azalma var.Bunun da əsas səbəbi müəssisənin sahib olduğu uzunmüddətli aktivlərin dəyərindəki azalmadır.

Üzünmüddətli öhdəliklərin dəyəri 2018-ci ildə nisbətən azalma var bu da müəssisənin öz borclarını davamlı olaraq ödədiyini göstərir.

Müəssisənin cari öhdəliklərinin miqdarı 2017-ci illə müqayisədə 2018-ci ildə 16,000,000AZN-dən çox azalıb.PVHH hesabatda göstərilən düzəlişlərlə müqayisə etdikdə Ticarət kreditor borcların miqdarında iki hesabat arasında fərq var.MVH hesabatda iki dövr ərzində azalma 989,000AZN olduğu halda PVHH hesabatda 877,000 AZN il ərzində ödəniş olunduğu gösətərilir.İzahlı qeyd olmadığına görə fərqi səbəbini öyrənə bilmirik.Əlaqəli tərəflərə ödəniləcək hesablanmış öhdəliklər MVH hesabatda artma 18,000AZN PVHH hesabatda isə 22,000AZN-dir.Hesablanmış öhdəliklərdə artım MVH hesabatda 6,096,000 AZN PVHH hesabatda isə 5,796,000AZN-dir.Müştərilərdən alınmış avanslar və Ehtiyatlar hər iki hesabatda eynidir.

Müəssisənin kapital quruluşunda ciddi dəyişiklik yoxdur yeganə dəyişiklik bölüşdürülməmiş mənfəətin miqdarında öz əksini tapır.

2.1.c. Norm MMC-nin Maliyyə vəziyyəti haqqında Hesabatlarının qarşılıqlı təhlili məqsədi ilə müəssisənin rəsmi saytında yerləşdirilən 2019 2018 və 2017-ci illər üzrə auditor rəyi ilə təsdiq olunmuş maliyyə hesabatlarından istifadə edirik.Holcim ASC-də olduğu kimi bu müəssisədə də hər iki hesabat dövrü üzrə rəy verən auditor şirkəti eyni şirkətdir daha doğrusu KPMG şirkəti.Həmçinin Holcim ASC-də olduğu kimi Norm MMC-də də Uçot siyasəti və izahlı qeydlər maliyyə hesabatlarına daxil etmədən bilərəkdən ixtisar edərək paylaşılıb.Həmçinin 2019-cu il üzrə təqdim olunan hesabatlar ingilis idlində digər hesabatlar isə Azərbaycan dilində dərc olunmuşdur.Nəzərə alsaq

ki, maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin hər biri ingilis idli bilmir və bu onlar üçün böyük çətinlik yaradacaq bu halı müəssisə üçün irad olaraq qəbul edə bilərik. Müəssisənin Maliyyə hesabatlarının xarici dildə təqdim olunması Maliyyə hesabatlarının keyfiyyət xüsusiyyətlərindən sayılan Anlaşıqlılıq prinsipinin pozulması sayılır. Həmçinin əvvəlki dövrlə müqayisə oluna bilməməsi daha bir keyfiyyət xüsusiyyəti olan Müqayisəlilik xüsusiyyətinin pozulmasına yol açır. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən müəssisələr öz maliyyə hesabatlarını hazırlayıb dərc edərkən nəzərə almalıdırlar ki, onların istifadəçilərinin böyük bir hissəsi Azərbaycan dilindən istifadə edir və hər biri xarici dil bilməyə bilər. Elə bu səbəbdən 2004-cü ildə Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq istifadəyə verilmişdir. Əgər müəssisənin maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri arasında xaricilər varsa (səhmdarlar, təchizatçılar, kreditorlar və s.) yaxşı olardı ki, maliyyə hesabatlarını Azərbaycan dili zəruri olmaqla 2 dildə dərc etsinlər.

Digər bir maraqlı məqam isə ondan ibraətdir ki, müəssisənin auditor rəyində maliyyə hesabatlarının sonunda qeyd olunur ki hesabatlar x səhifədə qeyd olunan qeydlərlə birgə oxunmalıdır amma müəssisə izahlı qeydlərin heç birini təqdim etməyib. 2017-ci ildə nəşr olunmuş maliyyə hesabatlarında isə heç bir audit şirkətinin və ya müstəqil auditorun adı və ya rəsmi möhürü olmadan hesabatlar birbaşa müəssisənin möhürü ilə təsdiqlənərək dərc olunmuşdur. Bu da iri sahibkarlıq subyektlərində maliyyə hesabatlarının dərc olunması haqqında Maliyyə Nazirliyinin təsdiq etdiyi qanunlara əməl olunmamasından xəbər verir.

Digər iki müəssisədən fərqli olaraq Norm MMC Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın elementlərini Maliyyə Nazirliyinin təsdiq etdiyi formada hazırlayıb nəşr etmişdir.

2018 və 2017-ci illər üzrə təqdim olunmuş Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatı qarşılıqlı şəkildə təhlil etdikdə aşağıdakı nəticələri əldə edirik:

Uzunmüddətli aktivlərin dəyərində 14,000,000 AZN azalma var. Bu azalmanın əsas səbəbi kimi Torpaq tikili avadanlıqların dəyərində azalma və və təxirə salınmış vergi aktivinin silinməsidir. Torpaq tikili avadanlıqların dəyərindəki azalmanın səbəbi hesabatda 14-cü izahlı qeyddə olduğu göstərilə də izahlı qeydlər dərc olunmadığı üçün biz bunu təhlil edə bilmirik ancaq mümkün ehtimalları dəyərləndirərək deyə bilərik ki bu azalmada amortizasiya xərclərinin silinməsi var və ola bilər ki aktivin satılması və ya dəyərsizləşməsi də olsun. Həmçinin izahlı qeydlərin təqdim olunmaması səbəbindən müəssisənin tikili və avadanlıqlarını hansı amortizasiya üsulu ilə hesablamasını bilmirik eyni zamanda torpaq tikili avadanlıqların hər biri üzrə ayrılıqda dəyərini görə bilmirik. PVHH hesabatda dövr üzrə hesablanmış köhnəlmə və amortizasiya miqdarının 11,396,000 AZN olduğunu görürük. Həmçinin torpaq tikili avadanlıqların realizasiyanı 2.738.000 AZN təşkil edib.

Mal-material ehtiyalarında 3,000,000 AZN artım var. Amma ehtiyatların hansı qiymətləndirmə metodundan istifadə olunması haqqında məlumat əldə edə bilmirik. Debitor borcların miqdarında azalma olsa da çox az miqdardadır bu da müəssisənin debitor borcların yığılması üzrə probleminin olduğunu göstərir. Pul vəsaitlərinin miqdarında 3,000,000 AZN artım olması müəssisənin 2018-ci il üzrə satışlarının artmasını göstərir çünki debitor borclarda azalma ilə bu məbləğ arasında fərq çoxdur.

Ümumi olaraq Norm MMC-in uzunmüddətli aktivlərində 14,000,000 AZN azalma olduğu halda cari aktivlərində 8,000,000 AZN artım olmuşdur. Cəmi aktivlərində isə 6 000,000 AZN azalma var.

Müəssisənin kapital quruluşuna iki hesabat dövrü üzrə böyük fərq var. Belə ki, Nizamnamə kapitalında dəyişiklik olarsa da Bölüşdürülməmiş mənfəət üzrə 32,000,000 fərq (artım var). 2017-ci il üzrə müəssisənin 14 milyon manat defisiti olsa da 2018-ci ildə 19 milyon profisit olub.

Uzunmüddətli öhdəliklərdə müəssisənin kredit və borc öhdəliklərində MVH hesabatda iki dövr üzrə 37,394,000AZN azalma olub. Ticari və digər kreditor borclarda 1,285,000AZN artım var. 2016-cı ildə Müqavilə üzrə öhdəlik isə 3,000,000AZN olub.

Cari öhdəliklərdə isə Kredit və borc öhdəliklərində 5,479,000AZN azalma var. PVHH hesabatda il ərzində 60,000,000AZN borcun ödənilməsi göstərilir. Ancaq biz MVH hesabatda ödənilmiş öhdəliklərin cəmini 42,873,000AZN olduğunu görürük. Yenə də iki hesabat arasında fərqin meydana çıxması baş verir ki, bunun da əsas səbəbi izahlı qeydlərin olmamasıdır. 2018-ci il üzrə Norm MMC-nin uzunmüddətli öhdəliklərində 35 milyon manat azalma olub.

Müəssisələrin Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatlarının təhlilinin nəticəsi olaraq deyə bilərik ki, hesabatların tərtib olunması zamanı milli mühasibat uçotu standartlarının həmçinin beynəlxalq standartların tələblərinin pozulması halları mövcuddur. Hesabatların hazırlanması zamanı Maliyyə Nazirliyi tərəfindən drəc olunmuş hesabat nümunəsindən fərqli nüanslar var. Eyni zamanda hesabatların xairici dildə dərc olunması halı da mövcuddur. Bununla yanaşı hesabatlarda problemlərin mövcud olduğu təqdirdə belə maliyyə hesabatlarına müsbət audit rəyi vermiş auditor firmaları da Auditor xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu pozmuşdur.

2.2. Azərbaycanca Fəaliyyət Göstərən İri İstehsal Müəssisələrində Kapitalda Dəyişiklik və Mənfəət və ya Zərər və Sair Məcmu Gəlir Haqqında Hesabatı Hazırlanmasının Mövcud Vəziyyətinin Araşdırılması. Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC Timsalında.

"Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat"-da hesabat dövrünün sonuna müəssisənin sahib olduğu kapitalının komponentlərində olan dəyişikliklər əks olunur. Adı çəkilən hesabatın hazırlanması və təqdim olunması ilə bağlı qaydaları Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat üzrə Kommersiya Təşkilatları üçün 2 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartında və 1 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında (IAS 1) ("Maliyyə hesabatlarının təqdimatı") öz əksini tapıb. "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat" bir növ "Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın" kapital bölməsinin daha ətraflı şəkildə informasiya verən formasıdır.

Qısa olaraq "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat"-ın strukturu aşağıdakı kimi göstərə bilərik:

1. Hesabat dövrünün əvvəlinə olan qalıq

- Əvvəlki hesabat dövrünün əvvəlinə olan qalıq
- Hesabat dövründə baş vermiş uçot siyasətindəki dəyişikliklər və ya hesabat dövründə yaranmış əhəmiyyətli səhvlərlə bağlı düzəlişlərin edilməsi
- Səhvlərin aradan qaldırılmasından sonra hesabat dövrünün əvvəlinə olan qalıq

2. Dövr ərzində nizamnamə kapitalında baş vermiş dəyişikliklərlə bağlı

- Hesabat dövründə əldə olunan xalis mənfəət (zərər)
- Mülkiyyətçilərin kapital qoyuluşları
- Mülkiyyətçilər arasında kapitalın bölüşdürülməsi (dividendlər)
- Geri alınmış kapital (səhmlər) üzrə əməliyyatlar

- Kapitalın maddələri arasında köçürmələr
- Sair məcmu gəlir

3. Hesabat dövrünün sonuna qalıq.

"Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabat"-da müəssisənin hesabat dövrü ərzində əldə olunan gəlirlər, zərərlər və digər məcmu gəlirlər haqqında məlumatları özündə birləşdirir. Bu hesabatın da hazırlanmasında eyni zamanda təqdim olunmasında "Maliyyə hesabatlarının təqdimatı" adlı 1 No-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı (IAS 1) istinad olunur.

Hesabat iki hissədən ibarət olur:

- Mənfəət və ya zərər haqqında hesabat
- Digər məcmu gəlir haqqında hesabat

Hesabatın ikinci hissəsi bölüşdürülməmiş mənfəətə təsir edən, ancaq mənfəət və ya zərər haqqında hesabatda göstərilməyən əldə olunmuş gəlirlər, misal üçün, elan edilmiş dividendlərdən əldə olunan ödənişlər, müəssisənin shaib oludğu aktvlərin yenidənqiymətləndirmə zamanı aşkarlanmış dəyər artımı ehtiyatlarının dəyişməsi və s.)

Hesabatın hazırlanmasında iki metoddan istifadə oluna bilər:

-Xərclər xarakteri

-Xərclərin funksiyaları

2.2.a. Embawood MMC-nin 2016 və 2015-ci illər üzrə Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatları qarşılıqlı şəkildə təhlil edərkən aşağıdakı nəticələri əldə edirik:

Hesabat Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin 23 iyul 2007-ci ildə təsdiq etdiyi Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına əsasən hazırlanmışdır. Müəssisənin təqdim etdiyi hesabatın Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat üzrə Kommersiya Təşkilatları üçün 2 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartının tələblərini hansı dərəcədə qarşıladığı aşkar edəcəyik.

2016-cı ildə tədqim olunan hesabatda müəssisənin rəsmi möhrü və baş direktorun və baş mühasibin imzası ilə təsdiqlənmiş olsa da 2015-ci ildə təqdim edilmiş hesabatda möhür və imzalar yoxdur. İlk olaraq deyə bilərik ki, müəssisənin hazırlayıb dərc etdiyi hesabatda izahlı qeydlər yoxdur baxmayaraq ki, qəbul edilmiş standartda izahlı qeydlər də nəzərdə tutulmuşdur. Müəssisə nizamnamə kapitalı haqqında 10 nömrəli izahlı qeyddə nizamnamə kapitalının strukturunu göstərib amma bu izahlı qeyd kapitalda dəyişiklik haqqında hesabatda yox maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda öz əksini tapıb. Hesabatlar arasındakı əlaqənin düzgün qurulmasını da yoxlamaq məqsədi ilə Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatda il ərzində xalis mənfəət (zərər) və il ərzində digər məcmu gəlirlərdə göstərilmiş rəqəmləri Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatdakı rəqəmlərlə qarşılaşdırdıqda hər iki hesabatda eyni rəqəmin olduğunu görmüş oluruq. Həmçinin Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda kapital bölməsindəki rəqəmlərinə doğruluğuna əmin olmuş oluruq.

Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat üzrə Kommersiya Təşkilatları üçün 2 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartının 43-cü maddəsində müəssisənin açıqlamalı olduğu aşağıdakı informasiyaların heç biri açıqlanmamışdır və nəticədə müəssisə standartın 43-cü maddəsinin tələblərini qarşılamayıb:

Aşağıdakı məlumatlar, səhmlərin sinifləri üzrə ayrılması şərtilə, müəssisənin maliyyə hesabatlarına əlavə edilmiş qeydlərdə açıqlanmalıdır:

(a) hər səhmin nominal dəyəri və ya səhmlərin nominal dəyərlərinin olmadığı faktı; (b) buraxılmış səhmlərin sayı;

8(c) hesabat dövrünün əvvəlində və sonunda buraxılmış, ödənilmiş və ödənilməmiş səhmlərin sayının uyğunlaşdırılması;

(ç) dividendlərin ödənilməsi və mülkiyyətçilərin iştirak paylarının geri alınması ilə bağlı məhdudiyyətlər daxil olmaqla, müvafiq səhmlər sinfinə xas olan hüquqlar, imtiyazlar və məhdudiyyətlər;

(d) müəssisənin özünə, törəmə və əsaslı müəssisələrinə məxsus səhmlərin sayı

Mənbə: (<http://www.maliyye.gov.az/scripts/pdfjs/web/viewer.html?file=/uploads/static-pages/files/5b74027f11ec4.pdf>)

Həmçinin həmin standartın 12-ci maddəsinin tələbləri tam ödənilməyib. Həmin maddənin tələbinə görə:

Mühasibat balansında və Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatda aşağıdakı komponentlər təqdim edilməlidir:

ödənilmiş nizamnamə kapitalı;

emissiya gəliri;

geri alınmış kapital (səhmlər);

5 kapital ehtiyatları;

bölüşdürülməmiş mənfəət.

Müəssisə 12-ci maddənin tələbi olan emmisiya gəlirini, geri alınmış kapital və kapital ehtiyatları haqqında informasiya təqdim etməyib.

Embawood MMC-nin dərc etdiyi Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabat isə ancaq Məcmu gəlir haqqında hesabatdan ibarətdir. İlk olaraq hesabatın adının düzgün qeyd olunmadığını demək olar. 2016-cı ildə təqdim edilən hesabatda müəssisənin rəsmi möhrü və baş direktorun və baş mühasibin imzası ilə təsdiqlənmiş olsa da amma 2015-ci ildə təqdim edilmiş hesabatda möhür və imzalar yoxdur. Hesabat Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin 23 iyul 2007-ci ildə təsdiq etdiyi Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına əsasən hazırlanmışdır. Hesabat xərclərin funksiyalı üzrə tərtib olunmuşdur amma bu haqda heç bir qeyd aparılmamışdır. Hesabatın elementləri və tərtib olunma qaydası Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinin təsdiqlədiyi hesabata uyğundur və izahlı qeydlərlə təmin olunmuşdur. Embawood MMC-nin Məcmu Gəlirlər haqqında 2015 və 2016-cı illər üzrə tərtib etdiyi hesabatları qarşılıqlı şəkildə müqayisə etdikdə aşağıdakı nəticələri əldə edirik:

Müəssisənin əsas əməliyyat gəlirləri 2016-cı ildə 9 milyon manatdan çox artmışdır. Buna paralel olaraq müəssisənin ümumi mənfəəti də 2 milyon manatdan çox artıb. Müəssisə 14 nömrəli izahlı qeyddə satışın maya dəyərinin hesablanması ilə bağlı müvafiq rəqəmləri təqdim edib. Həmçinin ehtiyatların və hazır məhsulun dəyərinin

qiymətləndirilməsi zamanı ilkin dəyərdən və ya mümkün xalis satış dəyərindən istifadə olunduğunu 2 nömrəli izahlı qeyddə istifadəçilərin diqqətinə çatdırıb. Sair əməliyyat gəlirlərində isə əvvəlki dövrə nəzərən ciddi fərq yaranıb. Belə ki 2015-ci ildə 18,595 AZN məbləğində sair əməliyyat gəliri olduğu halda 2016-cı ildə bu 3,271 AZN sair əməliyyat xərci olaraq qeyd olunub və bu haqda izahlı qeyd təqdim olunmayıb. İnzibati xərclərdə isə ciddi fərq olmasa da əvvəlki dövrlə müqayisədə müəssisə bəzi xərcləri (nəqliyyat, rabitə və s.) azaldıb.

2015-ci ildə Əməliyyat zərəri etdiyi halda 2016-cı il üzrə Əməliyyat mənfəəti əldə edib. 400,000 manata yaxın maliyyə xərclərində artım var. Həmçinin 2015-ci ildə valyuta məzənnəsinin dəyişməsindən müəssisə 700,000 manatdan çox gəlir əldə etsə də 2016-cı ildə 400,000 manatdan çox zərər etmişdir. Daşınmaz əmlaka edilən investisiyaların da ədalətli dəyərində azalma qeydə alınıb. 5 nömrəli izahlı qeyddə bu dəyişiklik göstərilərsə də bunun səbəbi qeyd olunmayıb.

2016-cı il üzrə cəmi məcmu gəlirlər 1,096,099 AZN olmuşdur. Bu da ötən dövrlə müqayisədə 600,000 AZN çoxdur.

2.2.b. Holcim ASC-nin 2017 və 2018-ci il üzrə dərc etdiyi Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatların qarşılıqlı təhlili zamanı aşağıdakılar aşkar edildi:

Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsas mühasibat uçotunun aparılması Qaydalarında 3 nömrəli əlavədə təqdim olunmuş Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatdan ciddi şəkildə fərqlənir hesabat.

Müəssisə Kapitalda dəyişikliklər haqqında hazırlayıb dərc etdiyi hesabatda ümumiyyətlə izahlı qeydlərdən istifadə etməyib. Baxmayaraq ki, hesabatın elementləri üzrə hesabatın istifadəçilərinə əlavə informasiya verilməsi məqsədi ilə izahlı qeydlərdən istifadə olunmalı idi. Bu qanun Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinin Kollegiyasının 30 yanvar 2017-ci il tarixli Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən Mühasibat Uçotunun Aparılması haqqında qanunun 28-ci maddəsində öz əksini tapıb. Həmin maddədə deyilir: “Nizamnamə (nominal) kapitalının ümumi dəyəri və ödənilməmiş hissəsi komponentləri barədə məlumat isə uçot siyasəti və izahlı qeydlərdə açıqlanmalıdır”. Mənbə (<http://www.e-qanun.az/framework/34909>)

Holcim ASC səhm emmissiyası ilə məşğul olduğunu bilirik amma müəssisənin səhmləri haqqında hesabatda heç bir informasiya yoxdur. Baxmayaraq ki, müəssisə dərc etdiyi Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatda Emissiya gəliri, Geri alınmış kapital (səhmlər), Kapital ehtiyatlarını göstərməli idi. Həmçinin izahlı qeydlərdə daha ətraflı informasiyanı istifadəçiyə çatırmalı idi. Hesabatın mövcud standartlara uyğun olaraq tərtib olunmamasını müəssisənin günahı olaraq qiymətləndirsək bu hesabata qiymət verən audit şirkətinin də vəzifələrini düzgün olaraq icra etmədiyi qənaətinə gəlmiş olarıq.

Holcim ASC-nin 2017 və 2018-ci illər üzrə Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatını qarşılıqlı şəkildə təhlil etdikdə aşağıdakı nəticələri əldə etmiş oluruq:

Müəssisə hesabatın əvvəlində qeyd etməsə də hesabat xərclərin funksiyaları üzrə tərtib olunmuşdur. Hesabatın maddələri ilə tanış olduqda Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş mövcud hesabat formasında fərqli nüanslar görmüş oluruq.

Cədvəl 5. Holcim ASC və Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydalarına 2 nömrəli əlavə arasında fərq.

Holcim ASC	MHBS
1. Gəlir	1. Əsas əməliyyat gəlirləri

2.Satışın maya dəyəri	2.Satışın maya dəyəri üzrə xərclər
3.Çatdırılma xərcləri	3.Kommersiya xərcləri
4.Ümumi və inzibati xərclər	4.a. İnzibati xərclər 4.b. Sair əməliyyat xərcləri
5.Satış xərcləri	5. Kommersiya xərcləri
6.Maliyyə gəliri(xərçi)	6. Maliyyə mənfəəti (zərəri)
7.Vergidən əvvəl mənfəət	7. Vergiqoymadan əvvəl mənfəət (zərər)
8. Mənfəət vergisi xərçi	8. Mənfəət vergisi

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Holcim ASC-nin 2017 və 2018-ci illər üzrə Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatlarında izahlı qeydlər olsa da müəssisə bu izahlı qeydləri hesabatların istifadəçiləri üçün paylaşmadığına görə hesabatın elementlərində əks olunan rəqəmlərin nə dərəcədə doğru olduğunu və hansı səbəbdən yarandığı haqqında fikir bildirmək olmur.

Müəssisənin Əsas əməliyyat gəlirində 2018-ci ildə 10 milyon manat və ümumi mənfəətində isə 6 milyon manata yaxın artım müşahidə edilir.Müəssisənin xərclərində də ciddi fərq yoxdur.Əməliyyat gəlirlərində isə 5 milyon manata yaxın artım var. 2017-ci ildən fərqli olaraq 2018-ci ildə müəssisə pul vəsaitlərinin düzgün yerləşdirilməsi səbəbindən məzənnə fərqindən mənfəət əldə etmişdir baxmayaraq ki, əvvəlki hesabat dövründə məzənnə fərqindən zərər əldə olunub.2018-ci il müəssisə üçün mənfəət baxımından yaxşı il olub və onun İl üzrə cəmi məcmu gəliri 6 milyon manat artıb.

Hesabat hazırlanarkən Çatdırılma xərcləri və Satış xərcləri ayrılıqda maddə kimi göstərilib.Baxmayaraq ki, çatdırılma xərcləri hesabatda sair əməliyyat xərclərinin tərkibində satış xərcləri isə kommersiya xərclərinin tərkibində göstərilməli və izahlı qeydlərdə açıqlanmalı idi.

Müəssisənin izahlı qeydləri paylaşmaması səbəbindən Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatın istifadəçiləri satışın maya dəyərinin strukturunu,

inzibati xərclərin elementlərini onların strukturundakı dövrlər üzrə dəyişiklik tendensiyası haqqında informasiya ehtiyacını qarşılıya bilmir.

2.2.c.Norm MMC-nin 2017 və 2018-ci il üzrə dərc etdiyi Kapitalda Dəyişikliklər haqqında Hesabatların qarşılıqlı təhlili zamanı aşağıdakılar aşkar edildi:

Müəssisənin Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatı baş icraçı direktorun, maliyyə direktorunun imzaları və müəssisənin rəsmi möhürü ilə təsdiq olunmuş şəkildə dərc edilmişdir. Hesabatda izahlı qeydlərin nömrəsi olsa da izahlı qeydlər dərc olunmamışdır. Hesabat Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydalarına 3 nömrəli əlavədə göstərilmiş hesabat formasında fərqlənir. Kapital ehtiyatları haqqında hesabatda informasiya yoxdur.

"Maliyyə hesabatlarının təqdimatı" adlı 1No-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartının 106-cı maddəsində deyilir: *səhmdarlara edilən bölüşdürmələri ayrıca açıqlamaqla, səhmdar statusu çərçivəsində fəaliyyət göstərən səhmdarlarla əməliyyatların məbləğləri.*

1 Yanvar 2018-ci il tarixinə olan qalıq 147,887,000AZN olmuşdur. 2018-ci il dövr üzrə əldə olunan mənfəət 34,806,000AZN dividendlər isə 2,000,000AZN ödənilmişdir.

Norm MMC-nin 2017 və 2018-ci illər üzrə Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatlarını hər iki dövr üzrə qarşılıqlı təhlil etdikdə aşağıdakı nəticələri əldə etmiş oluruq:

Hesabat baş icraçı direktorun, maliyyə direktorunun imzaları və müəssisənin rəsmi möhürü ilə təsdiq olunmuş şəkildə dərc edilmişdir. Hesabat xərclərin xarakteri üzrə hazırlanmışdır. Hesabatda Satış və Marketing xərcləri ilə bağlı xərc maddəsi göstərilmişdir. Bu hal "Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları"na 2 nömrəli əlavədə göstərilmiş "Mənfəət

və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabat” nümunəsindən fərqlənir. Satış və Marketing xərcləri hesabatda Kommersiya xərclərinin daxilində göstərilməlidir və izahlı qeydlərdə öz əksini tapmalıdır. Həmçinin hesabatda göstərilmiş Paylama xərcləri Kommersiya xərclərinin bir hissəsidir. Müəssisənin Əsas əməliyyat gəlirləri 2018-ci ildə 23,000,000 AZN-dən çox artmış və buna uyğun olaraq da ümumi mənfəət 12,000,000 AZN əvvəlki dövr ilə müqayisədə çox olmuşdur. İnzibati xərclərin miqdarı 2018-ci ildə azalıb.

Beləliklə, adı çəkilən müəssisələrin hər iki hesabat üzrə apardığımız təhlilin nəticəsi olaraq deyə bilərik ki, hesabatlar onların istifadəçilərinin informasiya ehtiyacının ödənilməsi baxımından həmçinin Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunun tələblərinin gözlənilməsi istiqamətində nöqsanlar mövcuddur. Bu nöqsanlara ümumi olaraq izahlı qeydlərdən az istifadə olunması və ya heç istifadə olunmaması, izahlı qeydlərin hesabatlarla birlikdə içtimai şəkildə dərc olunmaması, dərc olunmuş izahlı qeyddə təqdim olunan əlavə informasiyanın müvafiq qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş informasiyanı təmin etməməsi halları mövcuddur. Həmçinin hesabatların dərc olunması zamanı onların müəssisə rəhbərliyi və müəssisə möhrü ilə təsdiqlənmədən dərc olunması halları aşkar edildi.

2.3. Azərbaycanda Fəaliyyət Göstərən İri İstehsal Müəssisələrinin Pul Axınları Haqqında Hesabatlarının Təhlili.Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC Timsalında

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat 7No-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı tərəfindən tənzimlənir. Bu hesabatda təqdim olunan informasiya ilə hesabatın istifadəçiləri müəssisənin sahib olduğu pul vəsaitlərinin həmçinin pul vəsaitlərinin ekvivalentlərini yaratmaq imkanlarını və pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında informasiya əldə etməyə imkan verir. Hesabatın İstifadəçiləri tərəfindən qəbul edilən iqtisadi qərarlar müəssisənin pul vəsaitləri və onların ekvivalentlərini yaratmaq imkanlarının, həmçinin zaman və yaradılmasında müəyyənlik üzrə qiymətləndirilməsini tələb edir. 7 nömrəli standartın məqsədi müəssisənin sahib olduğu pul vəsaitlərində və ya onların ekvivalentlərində baş verən tarixi dəyişikliklərlə bağlı məlumatın müəyyən dövr üzrə pul vəsaitlərini müəssisənin əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyətləri üzrə qruplaşdırılan pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda təqdim edilməsini tələb etməkdir.

2.3.a. Embawood MMC-nin 2016 və 2015-ci illər üzrə tərtib etdiyi Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatı qarşılıqlı şəkildə təhlil edərkən aşağıdakı nəticələri əldə etmiş olur. Digər hesabatlarda olduğu kimi Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda da 2016-cı ildə təqdim olunan formada müəssisənin rəsmi möhrü və Baş Direktorun və Baş Mühasibin imzası ilə təsdiqlənmiş olsa da 2015-ci ildə təqdim edilmiş hesabatda möhür və imzalar yoxdur.

Əvvəla onu qeyd edək ki, hesabat dolayı metodla hazırlansa da bu hesabatında başlığında qeyd olunmayıb. Müəssisə Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş hesabat formasına uyğun olaraq hər iki dövr üzrə hesabatı tərtib edib və ciddi fərq aşkar

edilməyib. Amma digər hesabatlardan fərqli olaraq Embawood MMC Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda demək olar ki izahlı eydlərdən istifadə etməyib. Bu da bəzi məqamların hesabatın istifadəçisinə qaranlıq qalmasına səbəb ola bilər. Hesabatlar arasındakı əlaqənin düzgünlüyünü yoxlamaq məqsədi ilə Pul Vəsaitlərinin Hərəkəti Haqqında hesabat ilə Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatların maddələrini qarşılıqla şəkildə müqayisə edib fərqin olub-olmamasını yoxlayacağıq.

Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatda 2016-cı il üzrə Sair əməliyyat gəlirləri(xərcləri) sətrində (3,271)AZN dəyərində xərc göstərilsə də Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda 27,271 AZN dəyərində Sair əməliyyat gəliri tanınıb. Bu da hesabatlar arasında fərqin yaranmasına səbəb olmuş olur. Digər sətirlər daha dəqiq desək Hesabat dövründə xalis mənfəət və ya zərər, Mənfəət vergisi üzrə xərclər, əsas vəsaitlərin köhnəlməsi, Maliyyə xərcləri Məzənnə fərqindən yaranan xalis fərq Daşınmaz əmlaka investisiyaların ədalətli dəyərindəki artma və ya azalma hər iki hesabatda eyni dəyərdə qeyd edilmişdir.

Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatla Pul Vəsaitlərinin Hərəkəti Haqqında hesabatın arasında fərqin olub olmaması yoxlamaq məqsədi ilə qeyd olunmuş dəyərləri müqayisə etdik. Ehtiyatların dəyərindəki artım düzgün şəkildə hesabalanıb hesabatda daxil edilib. Qısamüddətli debitor borcların miqdarında olan azalma 349,145 AZN dəyərində Pul Vəsaitlərinin Hərəkəti Haqqında hesabatda göstərilib lakin Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda 2015-ci ilin sonuna olan debitor borcların miqdarı ilə 2016-cı ilin sonuna olan debitor borcların miqdarı arasında olan fərq 708,032AZN-dir. Yaranmış fərqin səbəbini öyrənmək məqsədi ilə 7 nömrəli izahlı qeydlərdə Qısamüddətli Debitor borclarla bağlı təqdim olunmuş əlavə informasiyanı da nəzərdən keçirdik. Qısamüddətli debitor borclarında olan artım hər iki hesabatda eynidir. Maliyyə fəaliyyəti ilə bağlı olan pul vəsaitlərinin hərəkətində təqdim edilmiş göstəricilər də hər iki hesabatda eyni miqdarda öz əksini tapıb. Investisiya fəaliyyəti ilə bağlı pul vəsaitlərinin hərəkəti bölməsində Əsas vəsaitlərin əldə edilməsi ilə bağlı qeyd olunmuş 366,153AZN

dəyərində xaric olma Maliyyə vəziyyəti haqqında Əmlak və avadanlıqların 4 nömrəli izahlı qeydində əks etdirilib. Hər bir əmlak qupu üzrə il ərzində olan alışlar zamanı xaric olmaların miqdarını topladıqda eyni miqdar almış oluruq.

Hesabatda izahlı qeydlərdən istifadə edilsəydi hesabatın təhlili daha qısa vaxtda daha dəqiq şəkildə icra oluna bilərdi.

2.3.b. Holcim ASC-nin 2018 və 2017-ci illər üzrə Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatların qarşılıqlı təhlili zamanı aşağıdakı nəticələr əldə olunub:

Hesabat dərc olunarkən müəssisənin rəsmi möhrü həmçinin direktorun və baş mühasibin imzası ilə təsdiq edilməyib. Müəssisə Pul Vəsaitlərinin Hərəkəti Haqqında hesabatı Maliyyə Nazirliyinin tələblərinə əsasən hazırlayıb. Hesabatın hazırlanmasında dolyaı metoddan istifadə olunub amma bu hesabatda qeyd olunmayıb. Müəssisə hesabatda demək olar ki, hər maddə üzrə izahlı qeydlər təqdim edib bu müsbət haldır amma bu izahlı qeydlər müəssisə tərəfindən dərc olunmayıb. Baxmayaraq ki, müəssi Maliyyə Hesabatlarının tam dəstini dərc edərkən onları Uçot siyasəti və izahlı qeydlərlə birgə dərc etməlidir. İzahlı qeydlərin təqdim edilməməsi istifadəçilərə hesabatda göstərilmiş rəqəmlərin doğruluğu yoxlamağa imkan vermir.

Müəssisənin Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatında Əməliyyat gəlirlərində Mal-material üzrə ehtiyat. Mükafatlar üzrə ehtiyat, Ümitsiz borclar üzrə ehtiyat Vergi cərimələri üzrə ehtiyat Sahənin bərpa edilməsi üçün ehtiyat Obyektin sökülməsi ilə bağlı ehtiyat Xəsarət halları üçün ehtiyatın bərpası kimi maddələr qeyd olunub və hər biri izahlı qeydlərlə təmin olunub baxmayaraq ki, bu izahlı qeydlər dərc olunmayıb

amma Maliyyə Nazirliyi tərəfindən Pul Vəsaitlərinin Hərəkəti Haqqında Hesabatın təsdiq olunmuş formasında bu maddələr yoxdur. Adı çəkilən maddələr bir başlıq altında daha dəqiq desək Sair qeyri-pul əməliyyatları üzrə xərclər (gəlirlər) maddəsinə daxil edilir. Müəssisə hesabatı hazırlayarkən həmin xərc və gəlirləri Sair qeyri-pul əməliyyatları üzrə xərclər (gəlirlər) kimi qeyd edib ona daha ətraflı informasiyanı izahlı qeyddə versə daha doğru olardı. Həmçinin izahlı qeydlər təqdim olunmadığı üçün müəssisənin bir çox hallar üçün yaratmış olduğu ehtiyatların yaranma səbəbi haqqında məlumat əldə edə bilmirik.

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda göstərilmiş rəqəmlərin doğruluğunu yoxlamaq məqsədi ilə izahlı qeydlərdən istifadə edə bilməsək də digər maliyyə hesabatlarındakı təqdim olunan rəqəmlərlə müqayisə edə bilərik. Bu zaman hər hansısa fərqli məqamın olub-olmamasına əmin ola bilərik.

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda göstərilmiş dəyərlərin Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatda göstərilmiş müvafiq dəyərlərlə müqayisə edək. Köhnəmə və amortizasiya ilə bağlı düzəlişin doğruluğunu yoxlamaq üçün aktivlər dəyəri və amortizasiya hesablanma qaydası haqqında informasiya olmadığı üçün fikir bildirə bilmirik. Maliyyə xərcləri, Əmlak qurğu və avadanlıqların silinməsi üzrə zərər, Məzənnə fərqindən yaranmış gəlir hər ikisi hesabatda eynidir.

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda göstərilmiş Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda göstərilmiş müvafiq dəyərlərlə müqayisə edək.

Ümitsiz borclar, vergi cərimələri, xəsarət halları və mükafatlar üçün yaradılmış ehtiyatlar üzrə düzəlişlər Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda bu ehtiyatlar bölməsində qeyd olunub ancaq 22 nömrəli izahlı qeyd dərc olunmadığına görə daha detallı şəkildə qarşılıqlı müqayisə edə bilmirik. Mal-material ehtiyatlarında düzəliş üzrə

fərq 2,873AZN olaraq göstərilə də 2017-ci ilin sonu və 2018-ci ilin sonuna olan dəyərlərin fərqi Maliyyə vəziyyət haqqında hesabatda 2,374AZN-dir.Bu da hesabatlar arasında fərqin olması haqqında düşünməyə əsas verir.Digər sətirlər üzrə fərq aşkar edilməmişdir.

2.3.c.Norm MMC-NİN 2018 və 2017-ci illər üzrə Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatların qarşılıqlı təhlili zamanı aşağıdakı nəticələr əldə olunub:

Hesabat dərc olunarkən müəssisənin rəsmi möhrü həmçinin direktorun və baş mühasibin imzası olmadan dərc edilib.Müəssisə Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda izahlı qeydlərdən istifadə edib ancaq onu paylaşmayıb.Hesabatın hazırlanmasında dolayı metoddan istifadə olunsada hesabatda bu qeyd olunmayıb.Norm MMC-nin Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatının elementləri Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş hesabatın elementlərindən fərqləndiyi üçün cədvəl formatında təqdim edirik.

Cədvəl 6. Norm MMC-nin PVHH hesabat ilə Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş hesabat nümunəsi arasında olan fərqli cəhətlər

Norm MMC	Maliyyə Nazirliyi
1.Mənfəət vergisindən əvvəlki mənfəət	1. Hesabat dövründə xalis mənfəət və ya zərər
2.Köhnəlmə və amortizasiya	2. Amortizasiya xərcləri
3.Maliyyə xərcləri	3. Maliyyələşdirmə üzrə fəaliyyətə aid olan digər xərclər (gəlirlər)
4.Valyuta mübadiləsi üzrə xalis gəlir	4. Məzənnə fərqi üzrə xərclər (gəlirlər)
5.Təxirə salınmış gəlirin amortizasiyası	
6.Torpaq tikili avadanlıqların realizasiyası	
7.Ticari debitor borcların dəyərsizləşməsi üzrə ehtiyatın bərpası	Şübhəli debitor borcları üzrə xərclər
8.Uzunmüddətli kreditor borcların açılışı	
9.Mal-material ehtiyatı	9. Ehtiyatların azalması (artması)

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda göstərilmiş rəqəmlərin digər hesabatlar ilə uyğunluğunu yoxlamaq məqsədi ilə izahlı qeydlərdən istifadə edə bilməsək də digər maliyyə hesabatlarında təqdim olunan rəqəmlərlə müqayisə edərək fərqi olub-olmamasını aşkar edirik.

İlk olaraq Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatla müqayisə edirik.Mənfəət vergisindən əvvəlki mənfəət hər iki hesabatda eynidir. Köhnəlmə və amortizasiya ilə bağlı qeyd olunan miqdarın doğruluğunu yoxlamaq üçün 14 nömrəli izahlı qeyddəki məlumatları əldə edə bilmirik.Debitor borclar üzə dəyərsizləşmə və kreditor borclarda diskontlaşdırma, maliyyə xərcləri, valyuta mübadiləsi üzrə xalis gəlir miqdarı düzgün şəkildə daxil edilib hər iki hesabatda.

Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda göstərilmiş məlumatların düzgünlüyü müqayisə edək. Mal-material ehtiyatlarının 2017-ci ilin sonuna və 2018-ci ilin sonuna olan dəyərləri arasındakı fərq 3,624 AZN olsa da hesabatda düzəliş 5,566AZN olaraq göstərilib. Debitor borclar arasındakı fərq MVH hesabatda 280AZN olsa da düzəliş kimi 566AZN olaraq daxil edilib.

Beləliklə, deyə bilərik ki, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən adı çəkilən müəssisələrin maliyyə hesabatlarını təhlil edərkən aşkar etdiyimiz nöqsanlar maliyyə hesabatlarının tərtib olunması və dərc olunmasındakı boşluqlar maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin informasiya ehtiyacının qarşılansında əngəl yaradır. Hesabatların tərtib olunması və dərc edilməsi zamanı Mühasibat uçotu haqqında qanunvericiliyin tələblərinə riayət olunmalıdır. Qanunvericiliyin tələblərinin pozulması ilə bağlı olaraq maliyyə sanksiyaları tətbiq olunmalı həmçinin mövcud sanksiyaların miqdarı artırılmalıdır.

Maliyyə hesabatlarının təqdimatı adlı 1№-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartının 79-cu maddəsinin tələblərinə görə Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatda və ya qeydlərdə açıqlanmalı olan buraxılacaq səhmlərin sayı, müəssisənin buraxıldıqdan sonra tam şəkildə ödənilmiş və ya tam ödənilməmiş səhmlərin sayı, səhmin nominal dəyəri, hesabat dövrünün əvvəlində və sonunda dövriyyədə olan səhmlərin sayı hər üç müəssisənin hesabatlarında təqdim olunmamışdır.

Dissertasiyanın 2-ci fəslində hesabatların təhlili zamanı aşkar edilmiş bütün problemlər və nöqsanların aradan qaldırılması ilə bağlı təkliflər 3-cü fəsildə ətraflı olaraq göstəriləcəkdir.

İri istehsal müəssisələrinin maliyyə hesabatlarının təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə təkcə onların tərtib edikləri maliyyə hesabatları deyil eyni zamanda müəssisələrin maliyyə hesabatlarını audit edən audit şirkətlərinin fəaliyyətinə eyni zamanda audit haqqında qanunvericiliyə də öz təkliflərimizi qeyd edəcəyik. Bunun səbəbi odur ki, maliyyə hesabatlarını mövcud qanunvericiliyin tələblərinə əsasən tərtib etməyən müəssisə onun hesabatlarının auditini təşkil edən şirkə tərəfindən müsbət audit rəyi alırsa o yenə də maliyyə hesabatlarının tərtibi zamanı eyni nöqsanları təkrar edir. Əgər audit edən firma aşkarlanmış nöqsanları vaxtında müəssisəyə irad olaraq bildirsə bu problem aradan qalxmış olar.

Ölkəmizdə və xaricdə fəaliyyət göstərən bir çox müəssisələr kənar istifadəçilər üçün maliyyə hesabatlarını hazırlayıb dərc edirlər. Müəssisələrin maliyyə hesabatları bir-birinə oxşar görünsə də bu hesabatlarda bir çox fərqlər mövcuddur ki, bunun da səbəbi müəssisələrin fəaliyyət göstərdikləri ölkələrin qanunvericiliklərinin tələblərinin fərqli olması eyni zamanda sosial iqtisadi və hüquqi vəziyyətlərin fərqli olmasıdır. Maliyyə hesabatlarının tərtibində yaranan bu fərqliliklər maliyyə hesabatları elementlərinin müxtəlif anlayışlarının istifadəsinə səbəb olub. Məsələn, aktivlər, öhdəliklər, kapital, gəlir və xərclər. Bu elementlər maliyyə hesabatlarında maddələrin tanınması zamanı müxtəlif metodların istifadəsinə və qiymətləndirmə zamanı fərqli əsaslara üstünlük verilməsinə səbəb olur. Bu, maliyyə hesabatlarının tətbiqi sahəsinə və onlardakı məlumat açıqlamalarına da öz təsirini göstərmişdir. Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları Komitəsi maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunması ilə bağlı olan prosedurların, mühasibat uçotu standartlarının bir-birinə uyğunlaşdırılması üçün fərqliliklərin aradan qaldırılmasına və azaldılmasına çalışır. Şura inanır ki, daha yaxşı uyğunlaşdırmaya iqtisadi qərarların qəbul edilməsində faydalı olan informasiyanı təmin etmək məqsədilə hazırlanan maliyyə hesabatları üzərində fikirləri cəmləməklə daha çox nail oluna bilər.

Maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin düzgün iqtisadi qərarlar qəbul etməsində onların informasiya ehtiyacını təmin edən maliyyə hesabatlarının keyfiyyət

xüsusiyyətləri mütləq şəkildə gözlənilməlidir.Maliyyə hesabatlarının keyfiyyət xüsusiyyətləri Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsaslarda öz əksini tapıb və aşağıdakılardır:

Fundamental keyfiyyət xüsusiyyətləri

- Uyğunluq
- Düzgün təqdimat
- Fundamental keyfiyyət xüsusiyyətlərinin tətbiq edilməsi

Keyfiyyət xüsusiyyətlərinin artırılması

- Müqayisəlilik
- Təsdiqlənmə imkanı
- Vaxtında təqdimat
- Anlaşıqlıq
- Xüsusiyyətlərin artırılmasının tətbiq

III FƏSİL. İRİ İSTEHSAL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN MALİYYƏ HESABATLARININ KEYFİYYƏT XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN ARTIRILMASI ÜZRƏ TƏKMİLLƏŞDİRM YOLLARI

3.1. Azərbaycanca Fəaliyyət Göstərən İri İstehsal Müəssisələrinin Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabatın Keyfiyyət Xüsusiyyətini Artıran İnformasiya Üzrə təkliflər . Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC Timsalında

3.1.a Embawood MMC –nin Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq hazırlanmayıb.

- Müəssisə MVH hesabatı hazırlayarkən mövcud standartların və qanunvericiliyin tələblərini gözləməklə hesabatları hazırlanmasına önəm verməlidir.
- Hesabatların dərc olunması zamanı mütləq şəkildə müəssisənin rəhbər şəxslərinin imzaları və müəssisənin rəsmi möhrü ilə tədqilənməsinə riayət olunmalıdır
- Müəssisə hesabatların auditi üçün ard-arda bir neçə il eyni audit şirkətinin xidmətin istifadə etməkdən çəkinməlidir
- MVH hesabat hazırlanarkən Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiqlənmiş hesabat formasından istifadə etməli hesabatın elementlərin adlarında təhriflərə yol verilməməlidir.
- Hesabatda istifadəçilərin informasiya ehtiyacını nəzərə alaraq maksimum dərəcədə izahlı qeydlərdən çox istifadə olunmasına önəm verilməlidir
- İzahlı qeydlərdən istifadə edərkən hər bir maddə üzrə müvafiq standartda məlumatın açıqlanması ilə bağlı tələblər nəzərə alınmalı, təqdim olunan informasiya rahat başa düşülən olmalıdır
- Hesabatda müəssisənin sahib olduğu qeyri-maddi aktivlər göstərilməlidir
- Müəssisənin sahib olduğu Torpaq tikili avadanlıqların hər birinin ilkin dəyəri açıqlanmalıdır

- Müəssisənin sahib olduğu Torpaq tikili avadanlıqların hər birinin istifadə müddəti dəyəri açıqlanmalıdır
- Amortizasiya hesablanmayan torpaq kimi aktivlərin dəyəri ayrıca göstərilməlidir
- İl üzrə hesablanmış amortizasiyanın bölgüsü zamanı reallığın əks etdirilməsinə önəm verilməlidir, istehsal fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisənin 30-40% amortizasiya xərcinin İnzibati xərclərə aid edilməsi kimi hallar yol verilməməlidir
- Daşınmaz əmlaka investisiyalar üzrə izahlı qeydlərdə məlumatların açıqlanması zamanı Daşınmaz əmlaka investisiyalar üzrə Kommersiya Təşkilatları üçün 27 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartınının 59-cu maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq məlumatların təqdim olunmasını təmin etmək. Hal-hazırda isə 40 №-li “İnvestisiya mülkiyyəti” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartının tələbləri nəzərə alınmalıdır.
- Müəssisənin sahib olduğu ehtiyatlar haqqında informasiyanın açıqlanması zamanı 8 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartınının 33 №-li maddəsinin tələblərini rəhbər tutaraq hesabat hazırlanmalıdır. Burada ehtiyatların əldə olunması zamanı çəkilən xərclərin hesablanma qaydaları, dövr üzrə xərcə silinmələr və s. Göstərilməlidir. Hal-hazırda isə 2 №-li “Ehtiyatlar” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına uyğun olaraq hazırlanmalıdır.
- Müəssisənin sahib olduğu debitor borclar üzrə ehtiyatlar və ümitsiz borcların miqdarı göstərilməlidir.
- Daha şəffaf informasiya ötürmək məqsədi ilə debitor borcların əhəmiyyətli hissəsinin hansı hüquqi və fiziki şəxsə aid olması haqqında informasiya da açıqlanardı izahlı qeydlərdə

3.1.b-Holcim ASC-nin 2017 və 2018-ci illər üzrə tərtib etdiyi Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabatı iki dövr üzrə qarşılıqlı şəkildə təhlil edərkən qarşılaşdığımız problemlər haqqında ikinci fəsildə məlumat vermişdik.İndi isə bu problemlərin aradan qaldırılması və Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın keyfiyyət xüsusiyyətlərinin artırılması ilə istifadəçinin informasiya ehtiyacının qarşılınması üçün təkliflərimizi qeyd edəcəyik.

İlk öncə onu qeyd edək ki müəssisə Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatı dərc etsə də, hesabatla birgə izahlı qeydləri təqdim etməmişdir.Bu da hesabatın elementləri haqqında ətraflı informasiya əldə olunması hesabatın təhlil olunmasında böyük bir problem yaradır.Bu problemin aradan qaldırılması üçün Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının mövcud qanununun 12.3.1. bəndində nəzərdə tutulan “qurumun İnternet səhifəsi olduqda, həmin məlumatlardan sərbəst istifadə edilməsini təmin etmək şərtilə, illik maliyyə hesabatının və birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının, qanunla müəyyən edilmiş hallarda auditor rəyi ilə birlikdə, həmin internet səhifəsində və ya mətbu orqanda dərc olunması qaydalara əlavə olaraq müəssisənin audit fəaliyyəti həyata keçirdən şirkətin də rəsmi internet səhifəsində Audit rəyi ilə birlikdə Maliyyə Hesabatlarının tam dəstinin dərc olunmasının təmin olunması ilə bağlı müddəanın əlavə olunması düşünürük ki, daha yaxşı nəticə verir.Digər bir metod isə Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində 462-ci maddədə Mühasibat uçotu üzrə qanunvericiliyin pozulması ilə maddəyə yeniliklərin edilməsidir.Beləki, mövcud məcəllədə Maliyyə Hesabatların tərtib olunması dərc olunması ilə bağlı Mühsaibat Uçotu haqqında qanununun tələblərin pozulmasına görə maksimum cərimə

miqdarı 2000 manatdır. Biz təklif edirik ki bu miqdar artırılсын və hər bir pozuntu üçün ayrıca hesablınsın. (Mənbə: <http://www.e-qanun.az/framework/42717>)

Digər bir mühim məsələ müəssisənin maliyyə hesabatların auditi ilə bağlıdır. Hər iki dövr üzrə audit rəyi ilə birlikdə dərc olunmuş hesablara nəzər saldıqda görürük ki, müəssisə ard-arda eyni audit şirkəti tərəfindən audit xidməti alıb. Düşünürük ki bu düzgün deyil. Maraqların toqquşması və digər amilləri nəzərdə alsaq bir müəssisənin ard-arda bir neçə il eyni audit şirkəti tərəfindən aduti olunması hesabatların istifadəçilərində hesablara qarşı olan inamda və verilmiş audit rəyində şübhə yarada bilər. Həmçinin Auditor xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunda Maddə 18-də (Auditor xidməti sahəsində qadağanlar) deyilir: *Yoxlanılan müəssisədə şəxsi əmlak mənafeyi, yoxlanılan müəssisənin rəhbərliyindən hər hansı şəxslə birbaşa qohumluq əlaqəsi, müəssisənin təsisçisi, mülkiyyətçisi və ya səhmdarı olduqda, müəssisədə bundan əvvəl öz peşə fəaliyyəti ilə bağlı xidmətlər göstərdikdə auditorlara həmin müəssisələrdə audit aparmaq qadağandır.* Belə olan halda sual ortaya çıxır ki, audit fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərə və firmalara nəzarət edən qurum qanunvericiliyin tələbinin pozulması ilə bağlı niyə addım atmır? Qanunun 20-ci maddəsində isə qeyd edilir: “Auditorlar Palatası auditor təşkilatlarının maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin bu Qanunun müddəalarına uyğunluğunu yoxlayır və onların işinə nəzarət edir”.

Müəssisə Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatı hazırlayarkən hesabatın elementlərinin adlarını təhrif edib. Bu da düzgün hal deyil. 30.01.2017-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Kollegiyasının Qərarında “Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları”na 1 nömrəli əlavədə Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabatın hazır forması təqdim olunmuşdur. Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələr də həmin hazırlayarkən bu şablondan istifadə etməlidir. Hər müəssisə öz hesabatını hazırlayarkən hesabatın elementlərini təhrif edərsə bu istifadəçilərdə fikir ayrılığı yaradacaq. Öz maliyyə

hesabatlarını 1 nömrəli əlavənin tələblərinə əsasən hazırlamayan müəssisələr üçün əlavə maliyyə sanksiyasının tətbiq olunması düşünürük ki bu problemi aradan qaldıra bilər.

Digər bir maraqlı məqam isə dərc olunmuş maliyyə hesabatlarının heç bir səhifəsində müəssisənin baş mühasibinin və ya direktorun imzası, eyni zamanda müəssisənin rəsmi möhrü yoxdur. Bu da hesabatın istifadəçilərində fikir ayrılığına səbəb olan haldır. Bu halda sual yaranır ki, imza və möhür olmadığı halda müəssisədə audit fəaliyyətini icra edən şirkət müəssisənin maliyyə hesabatlarına necə müsbət audit rəyi verib. Bu məqamda da əsas Audit haqqında qanunvericiliyin tələblərinin gözlənilməsidir.

İzahlı qeydlər olmadığı üçün Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın təkmilləşdirilməsi istiqamətində fikir bildirmək qeyri-mümkündür.

3.1.c-Norm MMC-nin Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatı ilə bağlı nöqsanları 2-ci fəsilə qeyd etmişik. Mühasibat Uçotu Haqqında Qanunun tələblərini pozaraq 2019-cu il üçün hazırlanmış və audit rəyi ilə birlikdə dərc olunmuş hesabat İngilis dilindədir. Bu hal Maliyyə Hesabatlarının Konseptual Əsaslarının tələblərini kobud şəkildə pozur. Müəssisə nəzərə almalıdır ki Azərbaycanda dərc olunan hesabatların kənar istifadəçilərinin böyük əksəriyyəti Azərbaycan dilindən istifadə edir. İstifadəçilərin hər biri İngilis dili bilməyə bilər. Əgər müəssisənin kənar istifadəçi qrupuna xarici müəssisələr və ya fiziki şəxslər daxildirsə bu zaman hər iki dildə hesabatların dərc olunması məqsədəuyğun olar. İstənilən halda Maliyyə hesabatları Azərbaycan manatı ilə və Azərbaycan dilində tərtib edilməlidir. (Mənbə: <https://www.muhasib.az/article.php?cat=2&n=901>)

3.2. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən iri istehsal müəssisələrində kapitalda dəyişiklik haqqında və Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatlarının keyfiyyət xüsusiyyətini artıran informasiya üzrə təkliflər.

Embawood MMC, Holcim ASC və Norm MMC timsalında.

3.2.a- Embawood MMC-nin 2015 və 2016-cı illər üzrə tərtib etdiyi Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatla nəzər yetirdikdə baş direktorun və baş mühasibin imzasını, eyni zamanda şirkətin rəsmi möhrünü görmüş oluruq ki, bu da hesabatın rəsmi qaydada təsdiq olunması deməkdir. Müəssisənin dərc etdiyi Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Kollegiyasının Qərarında “Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları”na 3 nömrəli əlavədə göstərilmiş Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatdan fərqlənir.

Embawood MMC-nin dərc etdiyi Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatda izahlı qeydlər yoxdur. Baxmayaraq ki 3 nömrəli əlavədə izahlı qeydlərdə var. Bu hal hesabatın istifadəçilərinin əlavə informasiya əldə etməsinə həmçinin verilən rəqəmlərin düzgünlüyü yoxlamaq üçün təhlil aparmalarına ciddi maneə yaradır.

Embawood MMC –nin Kapitalda dəyişikliklər Haqqında hesabatının keyfiyyət xüsusiyyətlərini artırmaq üçün aşağıdakı addımları atması tövsiyə olunur:

1. Hesabat hazırlanarkən Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları”nda təqdim olunan 3 nömrəli əlavəyə uyğun olaraq tərtib olunması
2. Hesabatda istifadəçilər üçün əlavə informasiyanın təmin olunması məqsədi ilə izahlı qeydlərdən istifadə olunması və bu izahlı qeydlərin ictimai şəkildə dərc olunması

Digər bir maraqlı məqam isə Hesabatın auditini həyata keçirdən audit şirkətinin izahlı qeydlərlə bağlı irad tutmamasıdır.

Maliyyə Vəziyyəti haqqında Hesabatda nizamnamə kapitalı haqqında 10 nömrəli izahlı qeyddə nizamnamə kapitalının struktunu göstərilib. Amma yaxşı olardı ki 10 nömrəli izahlı qeyd bu hesabatda da qeyd olunsun.

Embawood MMC-nin Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatı müəssisənin direktoru və baş mühasibi tərəfindən imzalanmış və müəssisənin rəsmi möhrü ilə təsdiq olunmuşdur. Eyni zamanda izahlı qeydlərlə də təmin edilib. “Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları”na 2 nömrəli əlavədə göstərilmiş Mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatın (xərclərin xarakteri üzrə) formasına uyğun olaraq tərtib olunmuşdur. Hesabatda müəssisənin kommersion xərcləri göstərilməmişdir. Müəssisə kommersion xərclərinə daxil olan xərc elementlərini də İnzabati xərclərdə daha doğrusu 15 nömrəli izahlı qeyddə göstərib. 711 nömrəli hesabda "Kommersion xərcləri" müəssisənin hazır məhsulun, malların satışı ilə birbaşa bağlı olan xərcləri öz əksini tapır. 711 nömrəli hesabda aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

- *711-1 Müəssisənin kommersion fəaliyyətində iştirak edən işçi heyəti üzrə xərclər;*
- *711-2 Müəssisənin Kommersion fəaliyyətini həyata keçirtməsi üçün istifadə edilən aktivlərin amortizasiyası ilə bağlı xərcləri;*
- *711-3 Digər kommersion xərcləri.*

Kommersion xərclərinin strukturu aşağıdakı kimi də göstərilə bilər:

- *hazır məhsul anbarlarında taralara və hazır məmulatların qablaşdırılmasına;*

- *məhsulların göndərmə stansiyalarına (tərsənələrə) çatdırılmasına, vaqonlara, gəmilərə, avtomaşınlarla və digər nəqliyyat vasitələrinə yüklənməsinə;*
- *satış təşkilatlarına və digər vasitəçi təşkilatlara ödənilən komisyon rüsumlarına (ayırmalarına);*
- *Müəssisənin istehsal etdiyi məhsulun mühafizə olunduğu binaların saxlanılmasına;*
- *Satışın təşkili ilə bağlı reklamlara və bu kimi başqa məqsədlər üçün çəkilən xərclər.*

Mənbə(<http://e-qanun.az/framework/34909>)

3.2.b.Holcim ASC

Holcim ASC-nin Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatında aşkar etdiyimiz nöqsanlar haqqında 2-ci fəsildə ətraflı şəkildə təhlilin nəticələrini qeyd etmişik.Hesabatın keyifəyyitinin artırılması ilə bağlı aşağıdakı təkliflərimizi təqdim edirik:

-Hesabat hazırlanarkən Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsas mühasibat uçotunun aparılması Qaydalarında 3 nömrəli əlavədə göstərilmiş formadan istifadə olunması.

-Hesabat hazırlanarkən mütləq şəkildə izahlı qeydlərdən istifadə olunmalıdır.

-Hesabatda göstərilmiş izahlı qeydlər hesabatla birlikdə dərc olunmalıdır.

-İzahlı qeydlərdə verilən informasiyalar beynəlxalq standartların tələblərini ödəməlidir.

-Hesabat dərc olunarkən müəssisənin rəsmi möhrü, eyni zamanda müəssisənin rəhbərinin və baş mühasibin imzası ilə təsdiqlənməlidir.

-Hesabatda hər maddə üzrə göstərilən dəyərlərin digər hesabatlardakı müvafiq dəyərlərlə uyğunluğu yoxlanılmalıdır.

- Emissiya gəliri, Geri alınmış kapital (səhmlər), Kapital ehtiyatlarını hesabatda göstərmək.

Holcim ASC-nin Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatda aşağıdakı düzəlişlərin edilməsi tərəfimizdən təklif edilir:

-Hesabatın hazırlanması zamanı Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsas mühasibat uçotunun aparılması Qaydalarında göstərilmiş nümunədən istifadə olunması.

-Hesabat dərc olunan zaman müəssisə rəhbərinin və baş mühasibin imzaları, həmçinin müəssisənin rəsmi möhrü ilə təsdiqlənmiş şəkildə dərc olunması.

- Fəsil 2-də göstərdiyimiz 3 nömrəli cədvəldəki düzəlişlərin nəzərə alınması.

-Hesabatda istifadə olunmuş izahlı qeydlərin hesabatla birlikdə dərc olunması.

-Kommersiya və İnzibati xərclərin düzgün şəkildə hesabatda əks etdirilməsi.

-Çatdırılma xərclərinin Sair əməliyyat xərclərinin tərkibində göstərilməsi.

Mənbə:(*Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları*”nın təsdiq edilməsi haqqında)

-Satış xərclərinin kommersiya xərclərinin tərkibinə daxil edilməsi və izahlı qeydlərdə öz əksini tapması.

3.2.c Norm MMC-ninin kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatının keyfiyyət xüsusiyyətlərinin artırılması üçün aşağıdakı təklifləri təqdim edirik:

-Hesabat dərc olunarkən mütləq qaydada Azərbaycan dilində dərc olunmalıdır.Əgər xarici kapital varsa ehtiyac olduğu təqdirdə Azərbaycan dili ilə yanaşı digər dillərdə də dərc oluna bilər.

-Hesabatda açıqlanmış əlavə informasiyaların olduğu izahlı qeydləri hesabatla birlikdə dərc etmək lazımdır.

-Səhmlərin sayı haqqında əlavə informasiya paylaşılmalıdır.

- İzahlı qeydlərdə verilən informasiyalar Beynəlxalq standartların tələblərini ödəməlidir.

-Hesabat dərc olunarkən müəssisənin rəsmi möhrü və müəssisənin direktoru və baş mühasibin imzası ilə təsdiqlənmiş olmalıdır.

Norm MMC-nin Mənfəət və ya zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabatda aşağıdakı düzəlişlərin edilməsi tərəfimizdən təklif edilir:

-Hesabatda əlavə informasiyaların açıqlandığı izahlı qeydlərin hesabatla birlikdə dərc olunması

- Ümumi və inzibati xərclərin eyni ad altında deyil fərqli ad altında hesabatda verilməsi
- Satış və Marketing xərclərini hesabatda Kommersiya xərclərinin tərkibində verilməsi və izahlı qeydlərdə açıqlanması
- Paylama xərclərinin kommersiya xərclərinin daxilində göstərilməsi

3.3. Azərbaycanca Fəaliyyət Göstərən İri İstehsal Müəssisələrində Pul Vəsaitlərinin Hərəkəti Haqqında Hesabatın Keyfiyyət Xüsusiyyətini Artıran İnformasiya Üzrə Təkliflər. Embawood MMC və Holcim ASC Timsalında

3.3.a Embawood MMC –nin Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın təhlili zamanı aşkar etdiyimiz problemlərlə bağlı 2-ci fəsildə məlumat vermişdik. Hesabatın keyfiyyətinin artırılması üçün aşkar edilmiş problemlər üzrə aşağıdakı təkmilləşdirmə istiqamətlərini təklif edirik:

- Hesabat hazırlanarkən 7 №-li “Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında göstərilmiş tələblər nəzərə alınaraq hazırlanmalıdır
- Hesabat dərc olunarkən mütləq qaydada müəssisənin rəsmi möhrü həmçinin baş direktorun və baş mühasibin imzası ilə təsdiqlənmiş şəkildə dərc olunmalıdır
- Hesabatda göstərilmiş hər bir dəyərin digər maliyyə hesabatlarında müvafiq element üzrə eyni olduğuna əmin olduqdan sonra dərc olunmalıdır.
- Hesabatda göstərilmiş rəqəmlərin əsaslandırılması mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır. Bunun üçün maksimum dərəcədə izahlı qeydlərdən istifadə olunmalıdır.
- Hesabatın hazırlanması zamanı dolayı və ya birbaşa metoddan istifadə olunması hesabatda qeyd olunmalıdır.
- Hesabat hazırlanarkən Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təqdim olunmuş vahid hesabat nümunəsindən istifadə olunmalıdır.

3.3.b Holcim ASC-nin Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatının təkmilləşdirilməsi ilə bağlı aşağıdakı təklifləri təqdim edirik:

- -Hesabat dərc olunarkən mütləq qaydada müəssisənin rəsmi möhrü, həmçinin baş direktorun və baş mühasibin imzası ilə təsdiqlənmiş şəkildə dərc edilməlidir.
- Hesabatın hansı metodlar hazırlanması hesabatın əvvəlində qeyd olunmalıdır.
- Hesabatda göstərilmiş izahlı qeydlər hesabat dərc olunarkən onunla birlikdə dərc olunmalıdır.
- Hesabat hazırlanarkən Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş hesabat nümunəsindən istifadə olunmalıdır.
- Yaradılmış ehtiyatlar üzrə xərclərin ayrıca göstərilməsi əvəzinə toplam şəkildə Ehtiyatlarında artım(azalma) kimi göstərilib izahlı qeydlərdə ətraflı şəkildə açıqlanmalıdır.
- Hesabatda hər bir maddə üzrə göstərilmiş rəqəmlər digər əlaqəli hesabatlardakı rəqəmlərlə müqayisə olunmalıdır.Fərq olmadığı təqdirdə hesabat dərc olunmalıdır.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələrin maliyyə hesabatlarını təhlil edərək hesabatların hazırlanmasında və dərc olunmasında mövcud olan nöqsanları, qanunvericiliyin və beynəlxalq standartların tələblərinin pozulmasını aşkar etdikdən sonra 3-cü fəsildə maliyyə hesabatlarının təkmilləşdirilməsi istiqamətlərini müəyyənləşdirdik. İndi isə ümumi olaraq dissertasiya işinin nəticə və təkliflərini qeyd edirik.

Bu baxımdan İri istehsal müəssisələrində maliyyə hesabatlarının tərtib olunması və təkmilləşdirilməsi istiqamətləri dissertasiya işində aparılan tədqiq nəticəsində aşağıdakı elmi praktiki əhəmiyyətli təklif və tövsiyələr irəli sürülmüşdür:

Müəssisələrin hazırlayıb dərc etdikləri maliyyə hesabatlarının keyfiyyət xüsusiyyətlərini artırmaq üçün aşağıdakı təklifləri təqdim edirik:

1. Müəssisələr öz Maliyyə Hesabatlarını hazırlayarkən mütləq qaydada Mühasibat Uçotu Haqqında qanunvericiliyin tələblərini gözləməlidirlər.

2. Maliyyə hesabatlarının tərtib olunması zamanı Maliyyə Hesabatlarının keyfiyyət xüsusiyyətlərinin yüksək səviyyədə olması gözlənilməlidir.

3. Müəssisələr Maliyyə hesabatlarını dərc edərkən hesabatların tam dəstini daha dəqiq desək,

Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat;

Mənfəət və zərər və sair məcmu gəlir haqqında hesabat

Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat;

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat;

Uçot siyasəti və izahlı qeydlər.

Dərc etməlidir.

4.Maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin informasiya təminatını yaxşılaşdırmaq üçün izahlı qeydlərdən maksimum dərəcədə çox istifadə olunmalıdır.

5.İzahlı qeydlərdə açıqlanmış informasiyalar ətrafl şəkildə əsaslandırılmalıdır.Hər bir standart üzrə nəzərdə tutulmuş informasiyalar təqdim olunmalıdır.

6.Müəssisələrin illik maliyyə hesabatlarını audit rəyi ilə birlikdə audit etmiş şirkətlərin də rəsmi internet saytlarında yayımlanması haqqında Mühasibat uçotu haqqında qanunvericiliyə dəyişikliklərin edilməsi.

7.Xarici kapital və ya xairici investoru olan müəssisələr maliyyə hesabatlarını hazırlayarkən və dərc edərkən Azərbaycan dili mütləq qaydada olmaq şərti ilə 2 dildə hazırlaya bilərlər.Ehtiyac olduğu təqdirdə maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında istifadə olunan valyuta da Azərbaycan manatı mütləq şəkildə olmaq şərti ilə digər valyutada da təqdim oluna bilər.

Müəssisələr tərəfindən maliyyə hesabatlarının mill qanunvericiliyin tələblərinə həmçinin beynəlxalq standartların mövcud tələblərinə uyğun olaraq hazırlamaq üçün aşağıdakı təklifləri təqdim edirik:

1.Mühasibat uçotu haqqında qanunvericiliyin tələblərinin pozulmasına görə İnzibati Xətalər Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş maliyyə sanksiyalarının artırılması, həmçinin hər bir pozuntu üçün ayrıca sanksiyanın tətbiq olunması ilə maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında və düzgün formada ictimai şəkildə dərc olunmasının təmin olunması.

2.Müəssisələrin maliyyə hesabatlarının auditi ilə məşğul olan audit şirkətlərini üzrəində yoxlamaların genişləndirilməsi.

3.Eyni br audit firmasının ardıcıl olaraq bir neçə il eyni müəssisədə audit aparması ilə bağlı olaraq Auditor xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunun tələblərinin pozulmasına görə maliyyə sanksiyasının tətbiq olunması.

4.Maliyyə hesabatlarında standartların və qanunvericiliyin tələblərinin pozulması halları olan müəssisə müsbət rəy vermiş audit şirkətlərinə qarşı ciddi tədbirlərin görülməsini təmin etmək.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. Auditor xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu (<http://www.e-qanun.az/framework/9236>.)
2. Azərbaycan Respublikasının 22 dekabr 2020-ci il tarixli 228-VIQD nömrəli Qanunu ("Azərbaycan" qəzeti, 8 yanvar 2021-ci il, № 3) ilə 10.1.1-ci maddənin ikinci cümləsinə "iri" sözündən sonra " və orta" sözləri əlavə edilmişdir.
3. "Aktivlərin Qiymətdən düşməsi" adlı 36 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı
4. "Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatları" adlı 10 №-li Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartı
5. Cəfərov Elxan Orxan oğlu, Bakı 2017 "Ehtiyatlar üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün 8 №li Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsinə dair bəzi məsələlər bağlı bəzi nəzəri aspektlər
6. Cəfərov E.O. "Maliyyə hesabatlarının təqdimatı üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiqi üzrə bəzi nəzəri aspektlər : Maliyyə və uçot, №7, 2011, səh.9-31.
7. Cəfərov E.O. "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiqi ilə bağlı bəzi nəzəri aspektlər ; Maliyyə və uçot, №8, 2011, səh.10-21.
- 8.Cəfərov Elxan Orxan oğlu, Bakı 2015 "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat üzrə" Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiqi ilə bağlı bəzi nəzəri aspektlər
- 9.Cəfərov E.O. "Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq torpaq, tikili və avadanlıqların mühasibat uçotunda əks etdirilməsi problemləri", Maliyyə və uçot, №7, 2016, səh.36-38.

- 10.Cəfərov E.O. “Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının konseptual əsaslarının tətbiqi üzrə bəzi nəzəri aspektlər”: Maliyyə və uçot, №5, 2011, səh. 9-23
11. E.O.Cəfərov. “Maliyyə Hesabatlarının Konseptual Əsasları”, Bakı, Maliyyə və uçot, 2019.01 və 2019.02 buraxılışında
12. E.O.Cəfərov. “Ehtiyatlar” adlı 2 №-li mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına uyğun olaraq maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsi xüsusiyyətləri”, Bakı, Maliyyə və uçot, 2020.01 və 2020.02 buraxılışında
- 13.E.O.Cəfərov 16 №-li “Torpaq, tikili və avadanlıqlar” qzrə Mmühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına uyğun olaraq maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsinə dair bəzi məsələlər”, Bakı, Maliyyə və uçot, 2020.11,12 buraxılışında
- 14.Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu (<http://www.e-qanun.az/framework/5458>)
15. “Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 21 dekabr tarixli 556 nömrəli Qərarı (<http://www.e-qanun.az/framework/41048>)
16. [4 may 2018-ci il tarixli 1140-VQD nömrəli](#) Azərbaycan Respublikasının Qanunu (“Azərbaycan” qəzeti, 3 iyun 2018-ci il, № 124, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2018-ci il, № 6, maddə 1179) ilə 8.1-ci maddədə “Bütün ictimai” sözləri “İctimai” sözü ilə əvəz edilmişdir və həmin maddədən “yalnız” sözü çıxarılmışdır.
17. [4 may 2018-ci il tarixli 1140-VQD nömrəli](#) Azərbaycan Respublikasının Qanunu (“Azərbaycan” qəzeti, 3 iyun 2018-ci il, № 124, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2018-ci il, № 6, maddə 1179) ilə 10-cu maddənin adında “İctimai əhəmiyyətli qurumlar və kiçik sahibkarlıq subyektləri istisna olmaqla, kommersiya təşkilatlarının” sözləri “İri və orta sahibkarlıq subyektlərinin mühasibat uçotunun aparılması və” sözləri ilə əvəz edilmişdir.

18. 16 №-li “Torpaq, tikili və avadanlıqlar” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı
19. 7 №-li “Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı
20. 1 №-li “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı
21. 2 №-li “Ehtiyatlar” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı
22. 37 №-li “Yaradılmış ehtiyat fondları, Şərti öhdəliklər və Şərti aktivlər” adlı Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı
23. “Aktivlərin Qiymətdən düşməsi” adlı 36 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı
24. Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsaslar

İngilis dilində

1. Accounting and Financial Reporting by Small and Medium-sized Enterprises:Trends and Prospects (UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT)
2. Accounting Standards for Small an Medium-Sized Enterprises in ASEAN(Keisuke Mizunoura).
3. SMEGA – Accounting and Financial Reporting Guidelines for Small and Medium-sized Enterprises(UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT)

İnternet resursları

- 1.www.holcim.az
- 2.www.norm.az
- 3.www.embawood.az

4. www.maliyye.gov.az

5. www.ifrs.org

6. www.azmuhasib.az

7. www.e-qanun.az Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu
2004

8. www.e-qanun.az Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu
2018

9. www.audit.gov.az Auditor fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl1: Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları və Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartının oxşarlığı.....	18
Cədvəl2: Konseptual əsaslar və KOS ÜÇÜN MHBS arasındakı fərqli cəhətlər.....	21
Cədvəl3: İri sahibkarlıq subyektləri ilə Kiçik və Orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri arasında fərq.....	30
Cədvəl4: Holcim ASC-nin MVH hesabatı ilə Maliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi hesabat nümunəsi arasındakı fərqlər.....	43
Cədvəl5: Holcim ASC və Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydalarına 2 nömrəli əlavə arasında fərq.....	55
Cədvəl6: Norm MMC-nin PVHH hesabatı ilə Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş hesabat nümunəsi arasında olan fərqli cəhətlər.....	64

Şəkillərin siyahısı

Şəkil1: Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü.....	17
Şəkil2: Embawood MMC-nin 4 nömrəli izahlı qeydi.....	37

